

ศูนย์กลางการค้าและการแลกเปลี่ยนของเชียงของในเวลานั้นมีชาวจีนเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ร้านค้าบางแห่งเปิดกิจการมายาวนานกว่า 60 ปี จากแต่เดิมที่เคยขายอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรือ ปัจจุบันได้ขยายขยายจำหน่ายอุปกรณ์ก่อสร้างและเครื่องมือต่าง ๆ ร้านขายของชำเป็นอีกธุรกิจหนึ่งที่คนจีนมีบทบาทอย่างสำคัญ ตลอดรวมถึงการขายข้าวสารที่นำข้าวมาจากเครือข่ายกลุ่มคนจีนผู้ค้าข้าวในแถบเชียงคำ พะเยาด้วย คนจีนเหล่านี้ประกอบด้วย คนจีนหลายกลุ่ม ได้แก่ จีนกว๋างตุ้ง จีนไหหลำ จีนแคะ จีนแต้จิ๋ว แต่ละกลุ่มต่างมุ่งหน้ามาที่เชียงของด้วยเหตุผลใกล้เคียงกันคือการหาช่องทางทางการค้าขาย⁵ เจ้าของร้านค้าในตลาดเชียงของกล่าวถึงชาวจีนหลากหลายกลุ่มที่ทำการค้าในตลาดว่า “คนจีนแถวนี้ เขาก็อาศัยคนพื้นเมืองทำมาหากิน ทำการค้าลูกเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง”

อาจกล่าวได้ว่า ผู้คนหลากหลายกลุ่มในแถบเชียงของที่อยู่ในวัย 70 ปีขึ้นไปมีความทรงจำที่เด่นชัดในยุคลสมัยนี้ เชียงของเวลานั้นเป็นพื้นที่ที่ห่างไกลและเรียกได้ว่าทุรกันดารโดยเฉพาะในสายตาของคนเดินทางมาจากกรุงเทพฯ ช่วงก่อนทศวรรษ 2500 การเดินทางมายังเชียงของไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพิ่ม สิทธิสมบัติ ข้าราชการบำนาญชาวเชียงของวัย 78 ปี เล่าว่า การเดินทางจากเชียงของไปยังเชียงแสนในช่วงแรกเป็นเรือต้องใช้เวลาถือนานถึง 8 ชั่วโมง เนื่องจากทวนกระแสน้ำ ต่อมาเมื่อมีเรือนยนต์ก็ย่นระยะเวลาลง นอกจากนี้ยังสามารถใช้ทางเดินเท้าและทางเกวียนต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2510 ถนนสายเชียงของ-อำเภอกิ่ง – เชียงราย ซึ่งเป็นถนนสายความมั่นคงที่สร้างในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นการเพิ่มเส้นทางการคมนาคมระหว่างเชียงของและเชียงราย

ราษฎรอาวุโสชาวเชียงของที่มีอายุกว่า 70 ปี ยังจำข้อสอบของนักเรียนชั้นประถมในเชียงของเวลานั้นได้ว่า เชียงของคือ “อำเภอชายแดนของประเทศไทย” ที่มี “แม่น้ำโขง” เป็นเส้นกั้นอาณาเขตระหว่างไทยและลาว แต่กระนั้น “ความเป็นชายแดน” ที่มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นอาณาเขตก็ยังเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรมและมีผลในทางปฏิบัติต่อชีวิตประจำของผู้คนเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น นอกจากนี้ความแตกต่างในแง่ของ “ความเป็นชาติไทย” หรือ “ความเป็นชาติลาว” ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึง

ภายใต้กรอบความคิดของการสร้างความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ แม่น้ำโขงมีความหมายในฐานะ “เส้นกั้นอาณาเขตระหว่างประเทศ” แต่สำหรับชาวบ้านแถบเชียงของในเวลานั้น แม่น้ำโขงหมายถึง 1.แหล่งจับปลาและไก่ 2.แหล่งน้ำ 3.เส้นทางคมนาคม และ 4.การใช้แม่น้ำในเทศกาลต่าง

⁵ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการค้าจะนำเสนอรายละเอียดในบทที่ 4 ด้วยเรื่องการค้า

ๆ รวมถึงการท่องเที่ยว เช่น การห่อข้าวไปกินตามเกาะแก่งดอนต่าง ๆ ในแม่น้ำ การแข่งเรือ และ เทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น

ดังนั้นวิถีชีวิตของคนสองฟากฝั่งโขงส่วนหนึ่งยังคงไปมาหาสู่กันตามปกติ จนกระทั่งในช่วง กลางทศวรรษ 2510 ความตึงเครียดของสงครามคอมมิวนิสต์เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นในพื้นที่ จนกระทั่งในช่วงพ.ศ.2518 ความเป็นชายแดนโดยเฉพาะในแถบศูนย์กลางของเชียงของและห้วยทรายได้ถูกสถาปนาอย่างเข้มข้นมากขึ้น ขณะที่พื้นที่บริเวณรอบนอกของอำเภอเชียงของ กลายเป็น “พื้นที่สีชมพู” ที่ทางการของไทยส่งเจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบมาเพื่อสืบข้อมูลด้านความ มั่นคงแห่งชาติและต่อมาได้มีการสร้างถนนสายความมั่นคงตลอดแนวชายแดนแถบอำเภอเวียง แก่นในปัจจุบัน

ช่วงการปิดพรมแดนไทย-ลาว ช่วงระหว่างปีพ.ศ.2518-2532 อาจกล่าวได้ว่า ในแง่ของ การเมืองระหว่างประเทศมีการตอกย้ำความแตกต่างระหว่างความเป็นชาติไทยและชาตินิยมที่ ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ตลอดจนวัฒนธรรมการบริโภค ทำให้ภาพลักษณ์ของไทยกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ความทันสมัย” โดยเปรียบเทียบกับลาว และสิ่งเหล่านี้ถูกทำให้เห็นชัดเจนมากขึ้นในยุคต่อมาเมื่อเปิดพรมแดน ระหว่างประเทศในช่วงต้นทศวรรษ 2530

4. ยุคการค้าเสรีสู่สีเหลี่ยมเศรษฐกิจ

ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ตรงกับรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณซึ่งมีนโยบายเปลี่ยน สนามรบเป็นสนามการค้า เชียงของในฐานะพื้นที่ชายแดนเริ่มมีฐานะเป็นพื้นที่พิเศษ ทั้งในแง่ของ เศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยว การขยายตัวทางการค้าและการลงทุนเกิดขึ้นในรูปแบบของการ ลงทุนระหว่างประเทศ เช่น การลงทุนทำเหมืองถ่านหินของบริษัทไทยในฝั่งลาว เป็นต้น นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาสีเหลี่ยมเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนยังคงค่อย ๆ ก่อตัวและ เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540 ยกตัวอย่างรูปธรรม ได้แก่ การสร้างถนนจากจีน ยูนนานมาสู่แขวงหลวงน้ำทาและห้วยทรายในฝั่งลาวและมีโครงการสร้างสะพานไทย-ลาวที่อำเภอ เชียงของ การเดินเรือสินค้าจากท่าเรือจิงหนงของจีนมายังอำเภอเชียงแสนในประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างท่าเรือสองแห่งในจังหวัดเชียงรายได้แก่ ท่าเรือที่อำเภอเชียงของ และ ท่าเรือที่อำเภอเชียงแสน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาสีเหลี่ยมเศรษฐกิจในส่วนของประเทศ ไทย

การเปลี่ยนแปลงในด้านการพัฒนาระดับภูมิภาคในด้านหนึ่งเป็นเงื่อนไขให้เครือข่าย ความสัมพันธ์ที่เคยดำรงอยู่ได้สานต่อสายสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์ ทางเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ โดยเครือข่ายเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้ในพื้นที่ทางการค้า

และการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เชียงของจึงกลายเป็นเมืองชายแดนที่มีความซับซ้อนของความสัมพันธ์อย่างหลากหลาย

1. ในมิติทางการเมืองระหว่างประเทศไทย-ลาว เชียงของเป็นเมืองชายแดนที่ความเป็นรัฐชาติไทยถูกสถาปนาให้เห็นอย่างเด่นชัดผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานราชการ เช่น ด้านตรวจคนเข้าเมือง ด้านศุลกากร เพื่อเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงอธิปไตยเหนือดินแดน ตลอดจนสิทธิความเป็นพลเมืองภายใต้รัฐชาติไทยหรือรัฐชาติลาว

2. มิติทางเศรษฐกิจ เชียงของมีสถานะเป็นเมืองการค้าชายแดน ที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภค โดยประชาชนในฝั่งลาวเดินทางมายังเชียงของเพื่อสั่งซื้อสินค้ากลับไปยังประเทศของตน แม้เชียงของจะเป็นพื้นที่ที่ถูกบรรจุในนโยบายพัฒนาสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจแต่ในทางปฏิบัติยังไม่มีมีการเตรียมการรองรับตอบทาบดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม นอกเหนือจากการสร้างท่าเรือเชียงของที่ถือว่ายังไม่ประสบความสำเร็จแม้กระทั่งในแง่ของการมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายของท่าเรือแห่งนี้ ดังนั้นในแง่ทางเศรษฐกิจเชียงของจึงยังคงสถานะของความเป็นเมืองการค้าชายแดนมากกว่าการเป็นเมืองท่าในระดับภูมิภาค

3. มิติการพัฒนาสาธารณูปโภคและความทันสมัย การปิดพรมแดนระหว่างประเทศในช่วงปี 2518-2532 แม้เชียงของจะเป็นอำเภอชายแดนของประเทศไทย แต่การพัฒนาสาธารณูปโภคในฝั่งเชียงของโดยเปรียบเทียบกับเมืองในฝั่งลาวมีความแตกต่างกันมาก จากแต่เดิมในช่วงต้นทศวรรษ 2500-2510 ชาวบ้านในฝั่งเชียงของยังคงไปมาหาสู่ยังฝั่งห้วยทรายเพื่อใช้บริการโรงพยาบาลห้วยทรายซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝรั่งเศสและอเมริกา เช่นเดียวกับการจ้างงาน ตลอดจนการบริโภคสินค้าทันสมัยจากตะวันตก เช่น ผ้ามองตากู บุหรี่ เป็นต้น แต่ในสภาพปัจจุบันสิ่งที่เรียกว่า ความทันสมัยและการพัฒนาทั้งหมดเกิดขึ้นภายใต้อาณาบริเวณของรัฐชาติไทย ดังนั้น ความเป็นชาติไทย จึงมีนัยยะที่แฝงเร้นไม่เฉพาะในแง่ทางการเมืองระหว่างประเทศเท่านั้น แต่แฝงไว้ด้วยความหมายของความเหนือกว่าในแง่ความทันสมัยและการพัฒนา ขณะที่รัฐชาติลาวมีนัยยะของความล้าหลัง หรือความด้อยพัฒนาโดยเปรียบเทียบกับไทย ซึ่งเงื่อนไขของการพัฒนาที่แตกต่างกันนี้นำมาสู่การสร้างความแตกต่างภายในชาติพันธุ์เดียวกันด้วย

ด้วยเหตุนี้เอง ความเป็นลาว หรือความเป็นไทยที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ ได้กลายเป็นพรมแดนอีกชุดหนึ่งนอกเหนือจากการสร้างพรมแดนของมิติการเมืองระหว่างประเทศ โดยพรมแดนของความเป็นรัฐได้ซ้อนทับบนพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์ เช่น ความเป็นลื้อลาว ความเป็นลื้อไทย หรือลื้อจีน เป็นต้น

4. มิติการท่องเที่ยว สถานะของเมืองเชียงของที่สำคัญอีกสถานะหนึ่งได้แก่ การเป็นเมืองท่องเที่ยว ความเป็นเมืองท่องเที่ยวเพิ่งจะเกิดขึ้นในช่วงเปิดพรมแดนในช่วงทศวรรษ 2530 ความเป็นเมืองชายแดนที่มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศ ได้ทำให้เชียงของสามารถนำ

"แม่น้ำโขง" มาขายเป็นสินค้าในบริบทของการท่องเที่ยวในอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนั้นแล้วยังใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำโขงสายเชียงของ-หลวงพระบางมาเป็นจุดขายอีกด้วย ด้วยเงื่อนไขนี้ทำให้ด้านหนึ่งเชียงของมีหน้าที่ในการรักษาพรมแดนของชาติในฐานะเมืองชายแดน ในขณะเดียวกันก็ต้องเปิดชายแดนเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วย

ลักษณะพิเศษของความเป็นเมืองเชียงของในยุคสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจส่งผลให้เชียงของกลายเป็นพื้นที่พิเศษที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์หลากหลายชุดของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งที่นำลักษณะพิเศษมาเป็นเงื่อนไขของโอกาสและหรือในขณะเดียวกันกลุ่มคนต่าง ๆ ได้ตอบโต้ต่อกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่รัฐชาติไทยสถาปนาอำนาจบนพื้นที่ชายแดนตลอดรวมถึงการสร้างความเป็นชุมชนหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ภายใต้กรอบกติกาของรัฐชาติหรือสร้างผ่านพรมแดนของรัฐชาติ

สรุป

อัตลักษณ์ของเมืองเชียงของในทศวรรษ 2540 เป็นเมืองชายแดนที่อยู่ระหว่างการพัฒนาให้เป็นเมืองท่าแห่งหนึ่งของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ขณะที่ภาคเศรษฐกิจของเมืองชายแดนแห่งนี้ส่วนใหญ่ยังคงผูกโยงกับวิถีการค้าและการทำการเกษตรของผู้คนในท้องถิ่น โดยสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับผู้คนข้ามพรมแดนรัฐชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝั่งลาว

บริบททางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในประเทศเพื่อนบ้านหรือระหว่างประเทศนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงในยุคอาณานิคม สู่ ยุคสงครามคอมมิวนิสต์ และยุคสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งและความร่วมมือซึ่งมีผลกระทบต่อการปรับบทบาทของเมืองชายแดนแห่งนี้อยู่ตลอดเวลา ปฏิบัติการของอำนาจรัฐจากศูนย์กลางที่เข้ามากำหนดบทบาทของเมืองในยุคสมัยต่าง ๆ ไม่สามารถแผ่อำนาจมาครอบคลุมบนพื้นที่ชายแดนได้อย่างเบ็ดเสร็จ ส่งผลให้เห็นรอยต่อของเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนหลากหลายกลุ่มยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องแต่มีการเคลื่อนย้ายไปสู่พื้นที่ปะทะสังสรรค์โดยการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมชายแดนยังคงมีทั้งร่องรอยของเครือข่ายความสัมพันธ์ในแบบเดิมที่มีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็มีการสร้างรูปแบบตลอดจนการจัดความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่

บทที่ 3

ชาติพันธุ์: ความสัมพันธ์ภายในและข้ามกลุ่ม

ยามเย็นของวัน ผู้คนทยอยเดินทางกลับจากไร่ จะเห็นได้จากภาพสองข้างถนนสายเชียงแสนสู่เชียงของ บางกลุ่มสะพายตะกร้าสานใส่พืนอยู่ข้างหลัง บางกลุ่มสะพานตะกร้าผลผลิตจากไร่พร้อมเครื่องมือทำการเกษตร บริเวณเส้นทางสายเชียงแสนถึงเชียงของระยะทางเกือบ 50 กิโลเมตรมีหมู่บ้านตั้งอยู่เรียงรายติดถนน เมื่อผ่านไปยังหมู่บ้านบางแห่งจะพบกลุ่มชาวบ้านแต่งกายในชุดประจำของชาวม้ง ขณะที่หมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสำเร็จรูปทั่วไป ยิ่งใกล้เข้าไปในบริเวณเขตเมืองเชียงของ ความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนที่มองดูจากภายนอกจะลดน้อยลง ใครเลยจะรู้ว่าในเมืองชายแดนแห่งนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่อย่างน้อยถึง 9 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ คนเมือง ชาวลื้อ ชาวม้ง ชาวอาข่า ชาวขมุ ชาวลาว ชาวมูเซอร์ ชาวจีนและชาวจีนฮ่อหรือชาวจีนยูนนาน

หากพิจารณาจากการสร้างชุมชนของกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มโดยใช้เขตเมืองเชียงของเป็นศูนย์กลางพบว่า บริเวณตัวเมืองเชียงของซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้า และเป็นที่ตั้งหน่วยงานราชการต่าง ๆ นั้นเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนจีนตามตลาดร้านรวงต่าง ๆ กลุ่มคนเมืองหรือคนยวนสำหรับบริเวณชายขอบทางทิศตะวันตกของเขตเมืองเชียงของ มีการตั้งชุมชนเล็ก ๆ ของกลุ่มชาวลาว ซึ่งนับเป็นชุมชนชาวลาวที่อยู่ใกล้เขตเมืองเชียงของมากที่สุด ทั้งนี้ไม่นับรวมถึงชาวลาวที่อยู่ปะปนกับกลุ่มคนต่าง ๆ ไม่ห่างไกลจากบริเวณชายขอบของตัวเมืองเชียงของยังมีชาวจีนยูนนานตั้งบ้านเรือนแทรกตัวอยู่ปะปนกับคนเมือง ขณะที่ในแถบรอบนอกตัวเมืองเชียงของ ซึ่งเป็นบริเวณที่เริ่มทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวและพืชไร่อื่น ๆ รวมทั้งสวนผลไม้พบว่าเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวลื้อห้วยเม็งที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำห้วยเม็ง ขณะที่ลื้อศรีดอนไชยอาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำอิง ระหว่างหมู่บ้านลื้อห้วยเม็งยังมีหมู่บ้านชาวขมุปะปนอยู่ด้วย โดยส่วนใหญ่หมู่บ้านชาวลื้อและชาวขมุจะตั้งอยู่ติดถนน ขณะที่ในแถบภูเขาจะเป็นชุมชนของชาวม้ง ชาวเย้า มูเซอร์ นอกจากนี้หมู่บ้านบางแห่งมีการอยู่อย่างปะปนระหว่างชาวม้ง เย้า ขมุ ละเมด และคนเมือง สำหรับหมู่บ้านในแถบริมน้ำโขงมีทั้งชาวลื้อหาดบ้าย และหมู่บ้านคนเมือง ทางทิศตะวันออกของเชียงของติดต่อกับอำเภอเวียงแก่น ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเชียงของ จนกระทั่งราวปีพ.ศ. 2540 จึงแยกเป็นอำเภอหนึ่ง กลุ่มคนต่าง ๆ ในแถบอำเภอเวียงแก่นจึงประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มใกล้เคียงกับอำเภอเชียงของ

ภาพเบื้องต้นเป็นปรากฏการณ์ในการดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในบริเวณเมืองชายแดนแห่งนี้จึงมีหลากหลายรูปแบบและหลายชุดความสัมพันธ์และภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้ต้องการแสดงให้เห็น

การใช้ความเป็นชาติพันธุ์ภายใต้เงื่อนไขและชุดความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน โดยในบทนี้จะเสนอภาพความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนเชียงใหม่

1. ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์

ความหมายของการระบุความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกันนั้น ตามแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพรมแดนชาติพันธุ์ ของเฟรดิค บาร์ทซ เสนอว่า พรมแดนชาติพันธุ์ซึ่ง “แยกเขาแยกเรา” (exclusion and inclusion) โดยอาศัยลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์กำหนดความเป็นชาติพันธุ์ ดังนั้นการที่คนสองคนต่างระบุว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แสดงว่าในการปฏิสัมพันธ์คนทั้งสองต่าง “เล่นเกมเดียวกัน” แต่หากต่างชาติพันธุ์ก็จะตระหนักว่ามีข้อจำกัดในการปฏิสัมพันธ์ต้องระแวดระวังกันและกลายเป็นพรมแดนในการปฏิสัมพันธ์ (ฉวีวรรณ, 2547:15) จากการศึกษาพบว่า ความเป็นชาติพันธุ์ถูกนำมาใช้ในการสร้างชุมชนทั้งที่เป็นชุมชนทางกายภาพและชุมชนในลักษณะของเครือข่าย ในขณะที่เดียวกันก็มีการจำแนกแยกแยะความแตกต่างภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันด้วยโดยอ้างอิงความแตกต่างจากบ้านเกิดเมืองนอนของบรรพชนตลอดจนเส้นทางการอพยพที่นำมาซึ่งความแตกต่างของวิถีปฏิบัติและสำเนียงการพูด

1.1 การสร้างชุมชน

การสร้างชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของพื้นที่ปะทะสังสรรค์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ความหมายของชุมชนในที่นี้เป็นชุมชนทางกายภาพโดยการตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน การสร้างชุมชนเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มและในเวลาต่อมาบางกลุ่มได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านทางการตามกรอบกติกาของรัฐ การสร้างชุมชนทางกายภาพของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันในแง่หนึ่งเป็นการผลิตซ้ำความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน เช่น การยึดถือในประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามแต่ละกลุ่มมีอำนาจการต่อรองทั้งในระหว่างกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์และอำนาจต่อรองกับรัฐที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์การอพยพและเงื่อนไขทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทำให้การสร้างชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์แตกต่างกันไป ในที่นี้จะนำเสนอชุมชนหมู่บ้านของชาวลื้อ ชาวมุ ชาวม้ง และชาวจีนฮ่อ

1. ชุมชนชาวลื้อ

ในแถบเมืองชายแดนเชียงใหม่ของชาวลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากเป็นอันดับสองรองจากคนเมือง การอยู่รวมกลุ่มเป็นหมู่บ้านของชาวลื้อมีประวัติความเป็นมาพร้อม ๆ กับกลุ่มคนเมืองนับตั้งแต่การอพยพมาจากเมืองน่านในยุคการปกครองแบบเจ้าเมือง ในปัจจุบันพบว่า ชาวลื้อยังรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่นเป็นชุมชนชาวลื้อสามชุมชนด้วยกัน ได้แก่ ชุมชนชาวลื้อศรีดอนชัย

ชุมชนชาวลื้อห้วยเม็ง และชาวลื้อหาดบ้าย ในบรรดาทั้งสามชุมชนนับได้ว่า ชาวลื้อหาดบ้ายเป็นชุมชนล่าสุดที่เพิ่งก่อตั้งในช่วงสงครามฝรั่งเศสลาวกลางทศวรรษ 2480 ขณะที่อีกสองชุมชนก่อตั้งมานานนับศตวรรษ การตั้งชุมชนเริ่มต้นด้วยการรวมกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกันและต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการจากรัฐชาติไทย ในปัจจุบันนี้ชุมชนลื้อแต่ละแห่งต่างยังร่วมกันผลิตข้าวความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันผ่านชนบประเพณี พิธีกรรม ภาษาเพื่อแสดงความเป็นชาวลื้อที่มีประวัติความเป็นมาของกลุ่ม

ชาวลื้อศรีดอนชัย อาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนชาวลื้อที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอเชียงของในปัจจุบัน กำนันทองดี วงศ์ชัยและกำนันวงศ์ วงศ์ชัย ได้ร่วมกันบันทึกประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านศรีดอนชัยว่า แต่เดิมชาวลื้อบ้านศรีดอนชัยตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองอุเหนือ แคว้นสิบสองปันนามณฑลยูนนาน ต่อมาการทำมาหากินอึดขัดขัดสนและทนถูกจีนรุกรานไม่ไหว ในปีพ.ศ.2428 จึงได้รวมตัวกันอพยพมาจากเมืองอุเหนือ แคว้นสิบสองปันนา โดยการนำของพญาแก้ว ซึ่งได้อพยพมาพักอยู่ที่ดอยหลักคำเขตแดนจีนต่อประเทศลาวเป็นเวลาหนึ่งปีเศษ จากนั้นจึงข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ฝั่งน้ำดุกบริเวณบ้านหาดไคร้ และย้ายมาอยู่บ้านใหม่ทั้งหมด ตำบลสถาน และแยกย้ายกันเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ บ้านห้วยเม็ง กลุ่มที่สอง ย้ายกลับไปอยู่ประเทศลาว บริเวณบ้านโป่งและบ้านท่าฟ้า ส่วนกลุ่มที่สาม อพยพไปอยู่บ้านท่าข้าม ตำบลมวงยาย ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2492 จึงเริ่มทยอยอพยพออกมาหาที่ดินทำกินบริเวณบ้านศรีชัยมงคล ตำบลศรีดอนชัย และขยายครอบครัว จนกระทั่งปัจจุบันชาวบ้านในตำบลศรีดอนชัยส่วนใหญ่เป็นชาวลื้อ และใช้นามสกุลเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ได้แก่ นามสกุล วงศ์ชัย

อดีตกำนันสีวงศ์ วงศ์ชัย อธิบายว่า เนื่องจากในช่วงของการตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ ราวต้นทศวรรษ 2500 ทางอำเภอได้จัดให้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายชัย และถามว่าจะใช้นามสกุลอะไร คนเฒ่าคนแก่จึงตั้งตามสกุลตามชื่อผู้ใหญ่บ้านว่า "วงศ์ชัย"

ชาวลื้อศรีดอนชัย ซึ่งมีราว 4 หมู่บ้าน ประมาณ 700 หลังคาเรือน พวกเขามีการปกครองภายในเรียกว่า การปกครองแบบไตเฮือน เช่น มีไตเฮือนลำห้วย ไตเฮือนเกีมาะขาม เป็นต้น แต่ละไตเฮือนจะช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ เช่นงานศพ การเก็บเงินในประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการทำพิธีไหว้ "เจ้าบ่อ" ปีละ 3 ครั้ง

สีวงศ์ วงศ์ชัย อดีตกำนันแห่งบ้านศรีดอนชัยขยายความว่า "เจ้าบ่อ" หมายถึง บ่อเกลือ ซึ่งเป็นการนับถือมาตั้งแต่ครั้งยังอยู่ที่เมืองอุ การทำพิธีไหว้เจ้าบ่อแต่เดิมในวันที่ทำพิธีกรรมจะห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามหาคัน และห้ามตำข้าว รวมทั้งห้ามเอาของสีเขียวเข้ามาในบ้าน แต่ปัจจุบันก็ปรับตัวไปตามสมัย ไม่เข้มงวดมาก ยกเว้นบริเวณเขตของเจ้าศาลในวันที่ประกอบพิธีกรรมจะห้ามไม่ให้ผู้หญิงและคนต่างบ้านเข้าไปในเขตพื้นที่นั้น ๆ

ในอดีตชุมชนลื้ออยู่กันเฉพาะภายในกลุ่มดังเช่นที่อดีตกำนันสีวงบอกล่าวถึงการแต่งงานภายในกลุ่มลื้อว่า “แต่ก่อนลื้อต้องเอาลื้อ และพ่อแม่จะหามาให้ คนดีที่พ่อแม่จะหามาให้ก็ต้องรู้จักทำงานและรู้จักประเพณี”

วิถีชีวิตชาวลื้อแห่งบ้านศรีดอนชัยโดยส่วนใหญ่ยังคงทำการเกษตร ได้แก่ การทำสวนพริก ปลูกข้าวโพด และทำสวนส้ม นอกจากนี้ยังทำอาชีพทอผ้า ผ้าทอลื้อบ้านศรีดอนชัยได้รับการสนับสนุนในการตั้งกลุ่มสตรีทอผ้ามาตั้งแต่พ.ศ. 2534 ขณะที่ชาวลื้อรุ่นหนุ่มสาวจำนวนไม่น้อยออกไปหางานข้างนอก การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกิดพร้อมกันหลายด้าน แต่สำหรับชาวลื้อในวัย 50 ปีขึ้นไปยังคงผูกพันกับวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิมอยู่ไม่น้อย

ช่วงปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2547 ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับชายชาวลื้อวัยกว่า 60 ปีขึ้นไปจำนวน 4 คน พวกเขา รวมกลุ่มกันไปจับปลาบริเวณลำน้ำอิงเป็นประจำทุกเช้าและเย็น คนรุ่นปู่แห่งบ้านศรีดอนชัยสะท้อนว่า สำหรับคนลื้อที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป คนรุ่นนี้ไม่ได้เป็นแรงงานหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ปล่อยให้ทำหน้าที่ของคนรุ่นหนุ่มสาวดังเช่นที่เขาเคยปฏิบัติกันมา คนในรุ่นปู่ตายายจึงทำหน้าที่ในการปลูกผัก เก็บหาอาหาร รวมไปถึงการจับปลาเพื่อมาเป็นอาหารในชีวิตประจำวันเสียมากกว่า หากเหลือพอกินในครอบครัวจึงจำหน่ายไปยังครัวเรือนอื่น ๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าคนรุ่นปู่ตายายหยุดทำกิจกรรมอื่น ๆ พวกเขายังคงไปรดน้ำในสวนผลไม้หรือทำงานอื่น ๆ ที่เป็นภารกิจหน้าที่ของครอบครัว ความขยันขันแข็ง มัธยัสถ์และอดออมเป็นคุณสมบัติที่โดดเด่นของชาวลื้อในสายตาคนต่างกลุ่มที่สัมพันธ์กับชาวลื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้เงื่อนไขที่ชาวลื้อเป็นผู้บุกเบิกนาที่บริเวณทุ่งสามหมอนเมื่อราวปลายทศวรรษ 2490 หลังจากที่พวกเขาย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านศรีดอนชัย ชาวลื้อจึงเป็นเจ้าของที่นาส่วนใหญ่บริเวณทุ่งสามหมอน ผืนนาที่ใหญ่ที่สุดในเขตเชียงของปัจจุบัน

ลื้อห้วยเม็ง กลุ่มชาวลื้อห้วยเม็งเป็นกลุ่มที่ตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการมายาวนานที่สุดนับตั้งแต่แยกกลุ่มมาจากบ้านใหม่ทั้งหมดมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2430 ชาวลื้อบ้านห้วยเม็งส่วนใหญ่จึงเป็นชาวลื้อที่เกิดที่บ้านห้วยเม็ง แม้ชาวลื้อห้วยเม็งเมื่อกว่าร้อยปีก่อนจะใช้เส้นทางอพยพมาเส้นทางเดียวกับบรรพชนของชาวลื้อบ้านศรีดอนชัยในปัจจุบันคือแถบเมืองอุ สิบสองปันนา แต่ชาวลื้อทั้งสองกลุ่มต่างก็เห็นว่า มีความต่างกลุ่มกัน สำเนียงของภาษาลื้อเป็นความแตกต่างที่แยกแยะกลุ่มระหว่างบรรพชนของชาวลื้อห้วยเม็งและชาวลื้อศรีดอนชัย

หากนามสกุล “วงศ์ชัย” คือตระกูลส่วนใหญ่ของชาวลื้อศรีดอนชัย นามสกุล “จันติะคาด” และนามสกุล “หงษ์คำ” จะเป็นนามสกุลส่วนใหญ่ของชาวลื้อในแถบบ้านห้วยเม็ง โดยผู้ใหญ่บ้านคนแรกแห่งบ้านห้วยเม็งชื่อ พระยาจัน ผู้เป็นต้นตระกูลหงษ์คำ ขณะที่พ่อเฒ่าใหม่ชัยวันนะ เป็นต้นตระกูลจันติะคาด แต่แล้วทั้งสองตระกูลต่างก็มาสัมพันธ์กันผ่านการแต่งงาน

สีลา จันตะคาด แห่งบ้านห้วยเม็ง ปัจจุบันเขาอายุ 72 ปี สีลาบอกเล่าเรื่องราวในอดีตหลายสิบปีของคนรุ่นปู่ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างชาวลื้อห้วยเม็งและเจ้าเมืองเชียงของ

“เมื่อก่อนเจ้าหลวงเชียงของสนิทกับลื้อ ลื้อห้วยเม็งมีคนเก่งคนหนึ่งคือ พ่อพระยาจัน เจ้าเมืองเขาจะยกให้พ่อพระยาจันเป็นนายอำเภอ แต่แกไม่เอาเพราะว่าแกสูบฝิ่น อายุคนอื่น ก็เลยไม่เป็นนายอำเภอ”

ความสัมพันธ์ของชาวลื้อแห่งบ้านห้วยเม็งกับเจ้าเมืองเชียงของจากความทรงจำของพ่อสีลา แสดงถึงความใกล้ชิดกับศูนย์กลางของอำนาจที่มีมานานหลายทศวรรษ ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญต่อโอกาสในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากรอื่น ๆ ของชาวลื้อห้วยเม็งในกลุ่มที่เป็นระดับนำของในอดีตเช่น โอกาสในการร่วมลงทุนกิจการเตาต้มยาสูบ ซึ่งถือเป็นธุรกิจที่สำคัญมาหลายยุค และโอกาสในการเข้าถึงที่นาซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงความมั่นคงในวิถีชีวิตของชาวลื้อ

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขสำคัญอันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงสถานะทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชาวลื้อโดยส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านห้วยเม็ง ได้แก่ การทำสวนส้มในช่วงปีพ.ศ. 2506 บุคคลสำคัญที่ชาวลื้อห้วยเม็งต่างจดจำกันได้ว่าเป็นผู้นำการทำสวนส้มในแถบเชียงของมาจนถึงทุกวันนี้ ได้แก่ ตาน จันตะคาด วัย 76 ปี ผู้ได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่นจากจังหวัดเชียงราย พ่อเฒ่าตานเล่าว่า เขาได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับการปลูกส้มที่จังหวัดน่าน เมื่อราวปีพ.ศ. 2506 เขาลงเรือจากห้วยเม็งไปที่เชียงแสน และนั่งรถเข้าไปยังเชียงราย จากนั้นจึงนอนค้างที่เชียงรายหนึ่งคืน และต่อรถไปยังจังหวัดน่าน เขาซื้อต้นส้มมาจากคนเมืองมาปลูกเป็นครั้งแรก

พ่อเฒ่าตานรอระยะเวลานานห้าปี ในราวปีพ.ศ.2511 ต้นส้มเริ่มให้ผลผลิตและสามารถนำออกไปขายที่ตลาดเชียงของได้ จากนั้นอีกราว 3-4 ปี คือในราวพ.ศ. 2515 ชาวลื้อห้วยเม็งต่างทยอยหันมาปลูกส้มกันมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งส้มห้วยเม็งเป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของอำเภอเชียงของ

เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้ลำน้ำห้วยเม็งและอยู่ใกล้ป่า ทำให้ดินดำนน้ำชุ่มเหมาะแก่การทำสวนผลไม้เป็นอย่างยิ่ง สวนส้มกลายเป็นพื้นที่สะสมทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญ แม้ที่นาซึ่งถือเป็นปัจจัยการผลิตและสัญลักษณ์แสดงฐานะที่สำคัญของชาวลื้อ พวกเขาก็ยังเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโดยมีเป้าหมายอยู่ที่กำไรเป็นกอบเป็นกำ

ชาวลื้อห้วยเม็งค่อย ๆ สะสมทุนรอนจากการค้ามาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่ายี่สิบปี ในช่วงปลายปีราวเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ชาวเชียงของต่างจดจำได้ว่า ปลายทศวรรษ 2520 ถึง ต้นทศวรรษ 2530 มีรถบรรทุกสิบล้อนับไม่ถ้วนผ่านตัวเมืองเชียงของมุ่งตรงไปที่หมู่บ้านห้วยเม็งเพื่อรับซื้อส้ม ส้มห้วยเม็งจึงกลายเป็นตำนานแห่งส้มในแถบเมืองเชียงของ และเป็นสินค้าส่งออกไปถึงหาดใหญ่ และข้ามพรมแดนไปยังมาเลเซียติดต่อกันนานนับทศวรรษ

ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวลื้อห้วยเม้งเริ่มก่อร่างสร้างตัวขึ้นอย่างเห็นเด่นชัด ที่นาที่เคยทำเปลี่ยนไปเป็นสวนส้ม แต่พวกเขาก็ไม่เคยลืมความหมายของผืนนา ชาวลื้อรุ่นบุกเบิกสวนส้มสะสมเงินและนำไปซื้อที่นาจากคนเมือง และให้คนเมืองเช่าทำนาต่อไป เนื่องจากชาวลื้อห้วยเม้งหันมาทุ่มเทให้กับการทำสวนผลไม้ซึ่งต้องเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดจนกระทั่งไม่มีเวลาสำหรับกิจกรรมอื่นใด ขณะที่คนเมืองต่างรับรู้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจของชาวลื้อห้วยเม้งผ่านการเปลี่ยนมือที่แสดงสิทธิในความเป็นเจ้าของที่นาแถบทุ่งหลวงและทุ่งทราย

แต่แล้วราวปี 2537 เริ่มมีเหตุการณ์ที่คาดไม่ถึง พวกเขาเรียกว่า "สวนส้มยุบ" ต้นส้มแสนรักหมดอายุลงอย่างฉับพลัน ส้มนับร้อย ๆ พัน ๆ ต้นของพวกเขาค่อย ๆ ทอยยเป็นสีเหลืองแห้งกรอบยืนตายคาต้นไปต่อหน้าต่อตา ไม่มีอะไรหยุดยั้งอายุขัยของต้นส้มได้ ผืนดินเดิมหมดสภาพลง

ชาวลื้อห้วยเม้งตกอกตกใจกันไม่น้อย แต่ชีวิตไม่เคยสิ้นหวัง พวกเขาเดินทางหาที่ดินใหม่สำหรับปลูกส้มต่อไป ยิ่งนับวันยิ่งไกลออกไปจากต่างหมู่บ้านเป็นต่างอำเภอ พวกเขาเช่าที่ดินจากกลุ่มชนทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นชาวลื้อต่างหมู่บ้าน ชาวมังบนดอย ตลอดจนคนเมืองต่างอำเภอ สวนส้มของชาวลื้อห้วยเม้งจึงไปปรากฏอยู่ตามอำเภอเวียงแก่น อำเภอพญาเม็งราย อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่สาย และอีกหลายต่อหลายแห่ง ขณะเดียวกันพื้นที่สวนส้มบริเวณใกล้หมู่บ้านได้ถูกแทนที่ด้วยผลไม้ชนิดอื่น ๆ

ที่หมู่บ้านห้วยเม้งมีบ้านหลังใหญ่ราวศตวรรษกว่า 10 หลังชนิดที่ไม่คาดว่าจะพบเห็นในหมู่บ้านเล็ก ๆ ริมชายแดน บ้านเรือนส่วนใหญ่ถูกปิดอย่างเงียบเชียบตั้งแต่เช้ามืดจนถึงย่ำค่ำ บางครั้งปิดบ้านทิ้งไว้หลายคืน เวลาทั้งชีวิตถูกทุ่มเทให้กับต้นส้มและสวนผลไม้หลากหลายชนิด อาจไม่ใช่ทุกครัวเรือนที่มีฐานะร่ำรวยเหมือนกันหมด แต่ภาพตัวแทนของชาวลื้อห้วยเม้งคือเกษตรกรที่ทำสวนผลไม้ คนลื้อส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีภารกิจต้องดูแลงานต่าง ๆ ในไร่ในสวนตลอดทั้งปี จึงมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นแรงงานรับจ้าง ด้วยเหตุนี้ชาวลื้อห้วยเม้งจึงอาศัยชาวขมุ ซึ่งอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงเป็นแรงงานรับจ้างเพื่อช่วยทำงานที่เกินกำลัง

แม้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่การหันมาทุ่มเททำสวนผลไม้จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ของพวกเขา แต่การจัดความสัมพันธ์ภายในชุมชนยังสะท้อนประเพณีของชาวลื้อ เช่น การตั้งกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน เครือข่ายของชาวลื้อในหมู่บ้านห้วยเม้งมีอยู่ 5 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายบ้านดี บ้านเก้าขาม บ้านกลาง บ้านน้ำห้วย และเหือนนาย โดยมีผีเมืองหรือเทวดาบ้านเป็นผู้เชื่อมโยงเครือขையนั้น การนับถือผีบ้านเช่นนี้จะติดตัวมาตั้งแต่เกิด และเมื่อมีการแต่งงานข้ามกลุ่มหรือข้ามเครือข่ายก็ยังคงเลี้ยงผีทั้งที่เป็นผีบ้านเดิมและผีบ้านใหม่ที่ไปอยู่

ลื้อหาดบ้าย การตั้งชุมชนลื้อหาดบ้ายเริ่มในช่วงกลางทศวรรษ 2480 ชาวลื้อส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านน้ำเก็กเก่าในช่วงสงครามฝรั่งเศส ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐาน ชาวลื้ออาศัยอยู่

ร่วมกับคนเมืองบริเวณบ้านดอนที่ แต่ต่อมาจึงย้ายมาตั้งหมู่บ้านเฉพาะชาวลื้อด้วยกัน ปัจจุบันบ้านหาดบ้ายเป็นชุมชนชาวลื้อที่อยู่ติดริมน้ำโขง และมีการรวมกลุ่มในการตั้งศูนย์ทอผ้าลื้อ

แดง ธรรมวงศ์ พ่อหลวงแห่งบ้านหาดบ้ายแยกแยะชาวลื้อในหมู่บ้านออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนลื้อที่อพยพมาจากบ้านน้ำแก้งสมัยสงครามฝรั่งเศส และคนลื้อกลุ่มที่หนีสงครามจากลาวในยุคปลดปล่อย ซึ่งทั้งสองกลุ่มล้วนแต่เคยอยู่ที่บ้านน้ำแก้งมาก่อนทั้งสิ้น ในปัจจุบันชาวลื้อแห่งบ้านหาดบ้ายยังคงนับถือศาลเจ้าพ่อเดียวไก่แจ้ โดยจะมีพิธีเลี้ยงผีของชุมชนในช่วงแรม 7 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งเป็นประเพณีเดียวกับที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งบรรพชนอยู่ที่บ้านน้ำแก้ง และปัจจุบันที่บ้านน้ำแก้งในฝั่งลาวทำพิธีไหว้ผีในวันเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวลื้อสองฝั่งโขงจึงเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้นและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี แต่โอกาสในการปะทะสังสรรค์ขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของการประกาศความเป็นพรมแดนรัฐชาติของหน่วยงานรัฐในแถบบ้านหาดบ้ายในแต่ละสถานการณ์

ชุมชนชาวลื้อบ้านหาดบ้ายมีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนลื้ออื่น ๆ คือมักจะรวมกลุ่มอยู่กันเฉพาะชาวลื้อ พ่อหลวงแดงเล่าถึงเรื่องนี้ว่า “เมื่อก่อนลื้อจะแต่งงานกับลื้ออย่างเดียว ยิ่งหมู่บ้านหาดบ้ายอยู่ห่างจากเชียงของและการสัญจรก็ไม่สะดวก เวลาจะไปเชียงแสนหรือเชียงของก็ไปทางเรือ ผมยังจำได้ว่าเมื่อปีพ.ศ.2509 ตอนนั้นเกิดน้ำท่วมใหญ่ นายอำเภอมาแจกของให้แก่ชาวบ้าน ยังแนะนำเลยว่า ให้คนลื้อไปสังคมกับคนต่างบ้านด้วย เช่นไปแต่งงานกัน ตอนหลังหนทางสะดวกขึ้นก็มีคนลื้อไปแต่งงานกับคนเมืองที่บ้านดอนที่ มีครูที่โรงเรียนหาดบ้ายแต่งงานกับคนลื้อในหมู่บ้าน ก็เลยมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป”

วิถีชีวิตของชาวลื้อบ้านหาดบ้ายผูกพันกับการทำการเกษตร ได้แก่ การปลูกข้าวโพด พืชเศรษฐกิจอันดับหนึ่งของหมู่บ้าน รองลงมาได้แก่การทำสวนถั่วแขก การทำสวนผักกาดเขียว และการทำสวนยาสูบ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่เก่าแก่ยาวนาน นอกจากนี้หมู่บ้านหาดบ้ายยังมีชื่อเสียงในเรื่องการทอผ้า

อาจกล่าวได้ว่าความเป็นไทลื้อในเชิงสัญลักษณ์ยังปรากฏให้เห็นจากภาพรวมของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในบ้านหาดบ้าย เช่น หญิงชราชาวลื้อกลุ่มหนึ่งยังคงใช้ผ้าโพกศีรษะแบบที่เรียกว่า “เคียนหัว” ภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมชาวลื้อ เช่น ข้าวซอยไทลื้อ หรือผ้าทอไทลื้อ ยังสามารถที่จะนำมาแบ่งปันให้นักท่องเที่ยวหรือคนต่างกลุ่มได้ร่วมบริโภคหรือสื่อสารความเป็นลื้อกับคนอื่นได้ด้วย แต่กระนั้นก็ยังคงลักษณะของความเป็นลื้อบ้านหาดบ้าย

ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของผ้าทอไทลื้อ อันที่จริงหญิงชาวลื้อจะทอผ้า ย้อม จกห้อมเป็นสีดำเพื่อนำมาตัดเสื้อแขนยาวไว้ใส่ทำงาน เนื่องจากเป็นเสื้อที่ใส่แล้วเย็น ความรู้ในการทอผ้าและย้อมสีนี้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชาวลื้อในทุกชุมชน แต่ภารกิจจากการเกษตรอย่าง

เข้มข้นประกอบกับความสะดวกในการหาซื้อทำให้ความจำเป็นในการทอดผ้าใช้เองลดน้อยลง สำหรับลายผ้าชิ้นที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บ้านน้ำเกี๋งคือ ลายดอกจก

อู๋ยง หึงขราชาวลื้อเล่าว่า “ลื้อเซียงคำเขาทำลายน้ำไหล แต่ลื้อหาดบายเป็นลายดอกจก ทำกันมาตั้งแต่บ้านน้ำเกี๋ง” อย่างไรก็ตามปัจจุบันการทอดผ้าลายต่าง ๆ ล้วนปะปนกันเนื่องจากมีโอกาสเรียนรู้ลวดลายต่าง ๆ และประยุกต์ตลอดเวลา

ผ้าทอลื้อเริ่มกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของบ้านหาดบายมานานกว่าสิบปี จนกระทั่งมีการรวบรวมสมาชิกตั้งเป็นศูนย์ทอผ้า และให้กลุ่มทำหน้าที่ช่วยขาย สมาชิกจำนวนหนึ่งนำก็ทอดผ้ามาไว้ที่ศูนย์และออกจากบ้านมานั่งทอผ้าร่วมกับเพื่อนสมาชิก ดังเช่นแม่อ่อนจัน หนึ่งในสมาชิกของศูนย์ ทุกเช้าหลังเสร็จภารกิจราว 7-8 โมงเช้า นางจะมาทอผ้าที่ศูนย์เป็นประจำ พักเที่ยงก็กลับไปกินอาหารกลางวัน จากนั้นมาเริ่มงานต่อจนช่วงเย็น นางบอกว่า “ทอผ้าตั้งแต่เล็ก ๆ จนตอนนี้ก็ยังไม่เบื่อเลย” การทอดผ้านอกจากจะเป็นรายได้หลักให้แก่หญิงลื้อสูงวัยแห่งบ้านหาดบายแล้ว ยังนับเป็นภาพหนึ่งของอัตลักษณ์ชุมชนชาวลื้อที่นักท่องเที่ยวและคนต่างถิ่นได้เข้าไปสัมผัส บางส่วนเลี้ยวของวิถีชาวไทลื้ออีกด้วย และชาวลื้อยังได้ใช้ผ้าทอเป็นสัญลักษณ์แสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ด้วยการทอดผ้าถวายราชินีในวันแม่อีกด้วย

ผ้าทอและวิถีชีวิตในรูปแบบของหมู่บ้านหาดบายได้ถูกการท่องเที่ยวระดับจังหวัดและอำเภอนำเสนอในฐานะที่เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของอำเภอเชียงของ ในขณะที่ภายในหมู่บ้านมีกลุ่มชาวลื้อจำนวนไม่น้อยที่ยังเผชิญกับสถานะความเป็นพลเมืองในรัฐชาติไทย กล่าวคือมีชาวลื้อในหมู่บ้านที่ถือบัตรประจำตัวในฐานะของเป็นคนลาวอพยพหรือบัตรสีชนิดต่าง ๆ ชาวลื้อในชุมชนได้พยายามนำเสนอและเจรจาต่อรองกับตัวแทนของกลไกอำนาจรัฐบางส่วนเพื่อให้เห็นถึงการถูกกีดกันในฐานะของความเป็นพลเมืองรัฐชาติไทย¹

2. ชุมชนชาวขมุ

ชุมชนชาวขมุในแถบอำเภอเชียงของมีอยู่สองหมู่บ้านทางการ ได้แก่ บ้านห้วยกอกและบ้านห้วยเย็น ทั้งสองหมู่บ้านนี้เป็นชุมชนที่แยกตัวมาจากบ้านห้วยเย็นในแถบอำเภอเวียงแก่น นอกจากหมู่บ้านอย่างเป็นทางการสองหมู่บ้านแล้ว ยังมีกลุ่มบ้านของชาวขมุที่ตั้งบ้านเรือนปะปะกับชาวม้งและชาวเข่าในหมู่บ้านทุ่งพัฒนา อีกทั้งยังมีกลุ่มบ้านขมุในหมู่บ้านทุ่งทรายอีกด้วย

แต่เดิมชุมชนขมุโดยส่วนใหญ่มักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบ้านชาวขมุ โดยมีฐานะเป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านใหญ่ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ก่อน จากนั้นจึงมีการขยายตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ดังเช่นในกรณีชุมชนขมุห้วยกอก เคยเป็นกลุ่มบ้านกลุ่มหนึ่งที่ขึ้นอยู่กับ

¹ -เยี่ยมยาม ‘ลาวริมโขง’ ชนไร้สัญชาติบนแผ่นดินไทย” มติชนรายวัน 24 กุมภาพันธ์ 2547

หมู่บ้านลือห้วยเม็งจนกระทั่งในปีพ.ศ.2543 จึงตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ประเพณี เชื้อแล่น ผู้ใหญ่บ้านชาวขมุห้วยกอกเล่าว่า ชาวขมุในบ้านห้วยกอกมีสามกลุ่มด้วยกัน ชาวขมุกลุ่มแรกอพยพมาจากบ้านห้วยเอียนในปีพ.ศ.2516 เนื่องจากที่ดินทำกินที่หมู่บ้านเดิมมีจำกัด ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันมีชาวขมุจากบ้านม็กกระจอกและบ้านไทรเจริญในฝั่งลาวอพยพหนีสงครามคอมมิวนิสต์ติดตามมาสมทบ นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มที่อพยพมาจากปากแแบงในฝั่งลาว

“ตอนที่ย้ายมาจากห้วยเอียน พ่อของพ่อรู้จักกับพี่น้องลือห้วยเม็ง ก็เลยมาขอผู้ใหญ่บ้านคนลือห้วยเม็งตั้งบ้านเรือน”

ผู้ใหญ่บ้านขมุห้วยกอกเล่าความหลังเรื่องการตั้งชุมชนขมุห้วยกอก ผู้ใหญ่บ้านชาวลือในเวลา นั้นคือ สีลา จันตะคาด ชาวลือห้วยเม็ง สีลาบอกเล่าถึงการตั้งบ้านเรือนของชาวขมุห้วยกอกว่า “ผมรู้จักชาวขมุเยอะ เพราะแต่ก่อนนี้ผมเคยไปชักลากไม้ที่ฝั่งลาว และขมุที่เคยเป็นความรู้จักด้วยกัน พอเกิดสงครามเขาก็อพยพมาอยู่ด้วย เวลานั้นคนลือนุกเบิกที่ดินไว้ก่อนแล้ว พื้นที่ตรงไหนว่างก็ยกให้ขมุ”

ชาวขมุเป็นกลุ่มคนที่มีชื่อเสียงในฐานะของผู้รับจ้างมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่เมื่อครั้งยังมีนายฮ้อยมาแรงงานขมุมารับจ้างแถบเชียงของและเวียงแก่น การให้คุณค่าต่อการสร้างหลักฐานสำหรับชาวขมุและชาวลือมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด พ่อสีลาแห่งบ้านลือห้วยเม็งบอกว่า ‘ชาวขมุไม่นิยมสร้างหลักฐาน ชอบรับจ้าง บ้านช่องก็ทำเป็นตูป ไม่เหมือนลือชอบทำบ้านใหญ่โต’

หากดูลักษณะของหมู่บ้านขมุ อาจเห็นจริงตามความเห็นของชาวลือ แต่หากมองจากมุมมองของชาวขมุเอง เส้นทางชีวิตของชาวขมุส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยการทำไร่และการไปทำงานรับจ้างต่างถิ่น ชาวขมุส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานต่างถิ่นตั้งแต่วัยหนุ่ม เมื่อถึงฤดูกาลทำการผลิตจึงหวนกลับมาช่วยครอบครัวทำไร่อีกครั้ง จากการพูดคุยกับชาวขมุจำนวนหนึ่งพบว่า ประสบการณ์ในการออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้านมีนัยยะที่แสดงถึงความกล้าหาญในการเผชิญโลก ประสบการณ์จากโลกภายนอกชุมชนถูกนำมาสื่อสารยังคนอื่น ๆ ในชุมชนขมุและสร้างโอกาสให้แก่คนรุ่นถัดไป ชาวขมุห้วยกอกพูดถึงชาวลือห้วยเม็งว่า “ส่วนมากห้วยเม็งเป็นคนรวย มีนา ทำสวนส้ม ไม่ต้องไปรับจ้างใคร”

ด้วยผืนดินที่มีอยู่อย่างค่อนข้างจำกัด ชาวขมุห้วยกอกทำไร่ข้าว ข้าวโพด สวนถั่วแขก พริก และชิงสลับหมุนเปลี่ยนกันไป ชาวขมุจำนวนหนึ่งทดลองทำสวนส้มแต่ก็ไม่ได้ผลเป็นกอบเป็นกำเท่ากับชาวลือห้วยเม็ง เนื่องจากต้นส้มในยุคนี้เป็นโรคง่าย อายุสั้น การทำสวนส้มจึงต้องใช้สายป่านยาว แสวงหาที่ทำสวนส้มใหม่เพื่อรองรับ ซึ่งนั่นหมายถึงต้นทุนจำนวนมาก แต่เดิมชาวขมุจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้ไปทำงานนอกหมู่บ้านจะรับจ้างชาวลือห้วยเม็งในการดูแลสวนส้ม ต่อมาเมื่อสวนส้มห้วยเม็งยุบตัวลง ชาวขมุส่วนหนึ่งได้ขอหยิบยืมพื้นที่ของชาวลือห้วยเม็งในการปลูกข้าวต่อ

ซึ่งนั่นก็เป็นเพียงการยืมใช้ที่ดินเพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อลื้อห้วยเม็งเห็นว่า น่าจะทดลองปลูกพืชยืนต้นอื่น ๆ เช่น ต้นยาง พืชยืนต้นที่กำลังได้รับการส่งเสริม การเรียกเอาที่นาคืนก็เกิดขึ้น

ปัจจุบันชาวขมุบ้านห้วยกอกมีเพียงหนึ่งในสามเท่านั้นที่สามารถปลูกข้าวพอกินตลอดทั้งปี โอกาสในการเข้าถึงที่ดินและการสะสมทุนในรูปแบบอื่น ๆ ของชาวขมุค่อนข้างมีอยู่อย่างจำกัด ทางออกสำคัญสำหรับชาวขมุจึงอยู่ที่การออกไปเป็นแรงงานรับจ้างเสียเป็นส่วนใหญ่

ศาสนาคริสต์เริ่มเข้ามาแพร่หลายในชุมชนขมุห้วยกอก ชาวบ้านราว 50 หลังคาจาก 64 หลังคาได้หันมานับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้นโคลกผีซึ่งเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมของชาวขมุห้วยกอกจึงไม่มีนัยยะทางจิตวิญญาณสำหรับพวกเขา แต่กระนั้นชุมชนชาวขมุไม่ได้กระจุกตัวเฉพาะในหมู่บ้านที่เป็นขอบเขตทางกายภาพเท่านั้น ชาวขมุในแถบเชียงของและเวียงแก่นนับรวมได้ถึง 9 ชุมชนด้วยกัน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยกอก ห้วยเย็น กลุ่มบ้านขมุในหมู่บ้านทุ่งทรายและทุ่งพัฒนา กลุ่มบ้านห้วยซ้อย หมู่บ้านห้วยเอียน ท่าวังผา ห้วยจ้อ ป่าตึง บางชุมชนเป็นเพียงกลุ่มบ้านบริวารของหมู่บ้านทางการ เช่น ชาวขมุห้วยซ่าน เป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านท่าข้าม เป็นต้น

3. ชุมชนชาวม้ง

ชุมชนชาวม้งกลุ่มใหญ่ในแถบอำเภอเชียงของอยู่บริเวณหมู่บ้านทุ่งน่าน้อย ทุ่งทรายและทุ่งพัฒนา ซึ่งชุมชนกลุ่มนี้อยู่ห่างจากเขตเมืองเชียงของราว 10 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีม้งบ้านก๊วกาญจน์เป็นชุมชนม้งที่อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงของออกไปเกือบ 20 กิโลเมตร ในที่นี้จะนำเสนอภาพชีวิตของชุมชนชาวม้งที่หมู่บ้านทุ่งน่าน้อย

ชุมชนม้งทุ่งน่าน้อยอาจย้อนหลังการเริ่มตั้งชุมชนในช่วงปีพ.ศ.2511 เวลานั้นบรรยากาศทางการเมืองอยู่ในช่วงสงครามคอมมิวนิสต์ และชาวม้งเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนดอยบริเวณที่เรียกว่า ดอยป่าคา จึงได้ขยับขยายหลบภัยมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณทุ่งน่าน้อยในปัจจุบัน

เลาเอีย ในวัย 76 ปีเป็นผู้นำกลุ่มในการตั้งชุมชนม้งทุ่งน่าน้อย หากใช้เกณฑ์การแบ่งยุคสมัยของคนม้งในรุ่นราวคราวเดียวกับเขาพบว่า ก่อนปีพ.ศ.2495 เวลานั้นชาวม้งเดินทางข้ามไปทำไร่และตั้งบ้านเรือนไปมาระหว่างดอยยาวในฝั่งไทยและปากทาในฝั่งลาว ยกตัวอย่างกรณีของเลาเอีย เขาเกิดที่ดอยยาว บริเวณตำบลปอ อำเภอเวียงแก่นในปัจจุบัน ขณะที่คนรุ่นพ่อแม่ของเขาเกิดที่บ้านจำเริญ เมืองปากทา เมื่อเลาเอียอยู่ในวัยหนุ่ม เขาไปทำไร่ทำสวนอยู่ที่เมืองปากทาในเขตลาว เส้นพรมแดนแบ่งรัฐชาติไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความหมายในการควบคุมวิถีชีวิตสำหรับชาวม้ง เป้าหมายของพวกเขาอยู่ที่การแสวงหาที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์

จากปากทา เลาเอียย้อนกลับมาที่ดอยยาวอีกครั้ง เมื่อพบว่า มีผู้คนทำกินอยู่หนาแน่นขึ้น เขาและพรรคพวกจึงขยับขยายมาที่ดอยหลวง เขาปลูกฝิ่นอยู่ที่ดอยหลวงราว 7 ปี จึงย้ายมาอยู่ที่ดอยป่าคา ระยะนี้ตรงกับช่วงทศวรรษ 2500 ซึ่งเป็นช่วงของการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น

ในที่สุดก็แพ้และจำต้องถอยมาตั้งหลักและสร้างชุมชนบ้านทุ่งน่าน้อยซึ่งในยุคแรก ๆ ใช้ชื่อว่า บ้านเลาเยีย ขณะที่ยกกลุ่มหนึ่งซึ่งเคยทำไร่ที่ดอยหลวงด้วยกันได้แยกไปสร้างชุมชนบ้านม้งก๊วกาญจน์ในปัจจุบัน

เลาเยียอธิบายว่า มั้งแต่ละชุมชนก็แยกย้ายมาจากหลายที่ ในกรณีของม้งบ้านทุ่งน่าน้อยและม้งบ้านก๊วกาญจน์อพยพมาจากดอยหลวง จากนั้นจึงแยกย้ายกันไป นอกจากนี้ยังมีม้งบ้านทุ่งพัฒนาซึ่งอพยพมาจากดอยผาหม่น และกลุ่มม้งที่หมู่บ้านเวียงหมอกซึ่งอพยพมาจากดอยยาว เป็นต้น

เมื่อถามเลาเยียว่า เหตุใดเขาและสมัครพรรคพวกบางส่วนจึงได้เข้าร่วมปราบปรามคอมมิวนิสต์ พ่อเผ่าตอบว่า “เราเป็นคนไทย เขามาเอาไปเป็นทหาร อยู่กับเจ้านายใหญ่ ๆ” เลาเยียยังจำความรู้สึกได้ดีว่า คนที่เป็นคอมมิวนิสต์ที่เขาไปปราบปรามก็ไม่ใช่ใครอื่น ส่วนหนึ่งก็เป็นชาวม้งด้วยกันเอง

“เลาอะ เลาวีอยู่ที่ยอดดอยยาว ตอนหลังเขาก็เข้ามาบดตัว” พ่อเผ่ากล่าวถึงสมาชิกร่วมชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวลานั้นได้เข้ามาบดตัวต่อรัฐบาลไทยตามนโยบาย 66/23

เป็นที่น่าสังเกตว่า การ ‘อยู่กับเจ้านายใหญ่’ เป็นวิธีการอยู่รอดแบบหนึ่งที่มีความหมายเป็นพิเศษในสถานการณ์สงครามเย็นซึ่งเต็มไปด้วยความหวาดระแวง ยิ่งสำหรับเลาเยียในฐานะผู้นำชุมชนชาวม้ง การเลือกอยู่ฝ่ายทางการไทยอาจนับเป็นยุทธวิธีในการสร้างพื้นที่และตัวตนแก่ตนเองและสมาชิก การสร้างชุมชนชาวม้งในพื้นที่ชายขอบริมดอยป่าคาจึงเปรียบเสมือนเกาะป้องกันแนวชายแดนอีกด้านหนึ่งในยุคสงครามเย็นเช่นเดียวกับการส่งทหารจีนคณะชาติขึ้นไปตั้งฐานทัพที่บริเวณดอยผาตั้ง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความเสี่ยงภัยมากที่สุด และเงื่อนไขนี้เองอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทางการไทยสนับสนุนให้ตั้งชุมชนชาวม้งริมดอยป่าคา

คนรุ่นพ่อเผ่าเลาเยียอาจคุ้นเคยกับการปลูกฝิ่นบนดอยหลวงหรือดอยป่าคาในฐานะที่เป็นพืชเศรษฐกิจ แต่สำหรับคนรุ่นหนุ่มสาวยุคปัจจุบัน ภาพชีวิตที่เกี่ยวพันกับฝิ่นกลายเป็นเรื่องเล่าในอดีต ปัจจุบันชาวม้งส่วนใหญ่ทำไร่ข้าว ปลูกข้าวโพด ฝรั่ง พริก และสวนผลไม้เช่น ลิ้นจี่ ลำไย ส้ม เป็นต้น

สิริชัย แซ่เห่อ ชาวม้งรุ่นหนุ่มแห่งบ้านทุ่งน่าน้อยและเป็นหนึ่งในสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเวียง เขาเล่าว่า ชาวม้งที่บ้านทุ่งน่าน้อยมีที่ดินราวร้อยละ 40 เฉลี่ยที่ดินต่อครอบครัวละ 10 ไร่ ด้วยเหตุนี้คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งจึงออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงห้าปีหลัง

“แต่ก่อนนี้คนที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านจะถูกมองว่าเป็นคนเกเร ผมจำได้ว่าเมื่อปี 2540 ผมกลับจากเรียนหนังสือที่นครสวรรค์ ยังไม่ค่อยมีใครในหมู่บ้านอยากไปทำงานข้างนอก เพราะเขากลัวว่าถ้าไปทำงานข้างนอกแล้วกลับเข้ามาในหมู่บ้านจะถูกญาติพี่น้องเพื่อนบ้านมองในแง่ไม่ดี

แต่ต่อมาคนที่ไปทำงานข้างนอกกลับมาบ้านแล้วทำตัวดีก็มี จากนั้นก็ค่อย ๆ มีคนออกไปทำงานข้างนอกมากขึ้น”

ปัจจุบันชาวม้งทั้งหญิงและชายต่างไปทำงานรับจ้างทั้งที่เชียงใหม่และกรุงเทพฯ การรับจ้างในช่วงแรกจะไปทำงานเป็นฤดูกาลหลังจากฤดูปลูกข้าวเสร็จแล้วจึงออกไปหางานทำและเมื่อใกล้ปีใหม่ก็จะเดินทางกลับหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันมักไปทำงานตลอดทั้งปี

“ผู้หญิงม้งส่วนหนึ่งไปทำงานร้านเสริมสวย ทำสปา ส่วนผู้ชายก็ไปทำงานตามโรงงาน”

วิถีชีวิตยามปกติของชาวม้งทุ่งน่าน้อยยังคงอยู่ตามไร่เพื่อปลูกข้าวไร่ ข้าวโพดและคันเคยกับการทำนาด้วย หลังฤดูเก็บเกี่ยวในช่วงปลายปี หญิงม้งรุ่นแม่ยังคงให้ความสำคัญกับการเย็บเสื้อผ้าลายปักแบบม้งสำหรับสมาชิกในครอบครัวเพื่อเฉลิมฉลองปีใหม่ ในช่วงปลายเดือนธันวาคมหากใครได้มีโอกาสเข้าไปเยี่ยมเยียนชุมชนชาวม้งทุ่งน่าน้อยจะได้เห็นภาพหญิงม้งต่างวัยนั่งจับกลุ่มหน้าบ้านเรือนและปักผ้าด้วยมือ ทั้ง ๆ ที่ในพ.ศ.นี้ มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่พิมพ์ลายแบบม้งออกแพร่ตามหมู่บ้านม้งและตลาดนัด หญิงม้งคนหนึ่งให้ความเห็นในเรื่องเสื้อผ้าสำเร็จรูปชาวม้งที่เริ่มมีวางขายกันมากขึ้นว่า

“เสื้อผ้าสำเร็จรูปมาจากจีน คนที่ซื้อแบบนั้นเขามีเงิน ส่วนเสื้อผ้าที่ทำเองแสดงว่าพ่อแม่ไม่มีมือ เราไม่ได้ใช้เงินมากแต่ต้องใช้เวลา”

เสื้อม้งตัวหนึ่งใช้เวลาปักนานสองถึงสามเดือน ลายปักที่ละเอียดยิบแสดงถึง “ฝีมือ” ซึ่งอาจบ่งบอกนัยยะที่แสดง “ตัวตน” ของชาวม้งผ่านงานศิลปะที่ต้องทุ่มเทใจและเวลา การสวมใส่ชุดม้งในงานปีใหม่ด้วยเสื้อลายปักของผู้เป็นแม่หรือเป็นภรรยาจึงเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นม้งในอีกรูปแบบหนึ่งท่ามกลางยุคสมัยที่เสื้อผ้าพิมพ์ลายม้งสามารถหาซื้อได้ด้วยเงินในเวลาเพียงเสี้ยววินาทีของความปรารถนา

4. ชุมชนชาวจีนยูนนาน

คำว่า “จีนยูนนาน” เป็นคำเรียกขานตนเองของชาวจีนและลูกหลานชาวจีนที่เคยเป็นอดีตทหารจีนคณะชาติและพ่อค้าชาวจีนยูนนาน ขณะที่คนกลุ่มอื่น ๆ มักเรียกพวกเขาว่า “จีนฮ่อ” ในแถบชายแดนเชียงของมีชุมชนชาวจีนยูนนานหลายชุมชน ได้แก่ ชุมชนชาวจีนยูนนานบ้านหัวเวียงซึ่งอยู่รวมเป็นกลุ่มบ้าน ขณะที่บ้านเวียงหมอกนับได้ว่าเป็นหมู่บ้านชาวจีนยูนนานที่ใหญ่ที่สุดในแถบเมืองเชียงของ ส่วนชุมชนชาวจีนยูนนานบ้านผาตั้งนับเป็นชุมชนใหญ่อีกแห่งหนึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอำเภอเวียงแก่น

หมู่บ้านเวียงหมอกอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงของราว 28 กิโลเมตรเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยชาวจีนมากกว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน ที่เหลือเป็นชาวม้ง ชาวอาข่าและชาวมูเซอร์ ชาวจีนที่นี้ส่วน

ใหญ่เป็นลูกหลานอดีตทหารจีนคณะชาติ และพ่อค้าชาวจีนยูนนาน ครอบครัวชาวจีนมีสายสัมพันธ์กับชาวไต้หวัน

กัณหา ใจรักบ้านนา ผู้ใหญ่บ้านเวียงหมอก ซึ่งเป็นภรรยาของอดีตทหารจีนคณะชาติ เธอเป็นคนเมืองมีสัญชาติไทย และแต่งงานกับทหารจีนคณะชาติสามีของเธอไปรบที่เขาค้อ จากนั้นจึงได้รับบัตรประจำตัวประชาชน และนามสกุลพระราชทานคือ “ใจรักบ้านนา” ชาวจีนในหมู่บ้านเวียงหมอกมีรายได้ส่วนหนึ่งจากลูกของทหารรับจ้างที่เดินทางไปทำงานไต้หวันและส่งเงินมาช่วยเหลือครอบครัว

“ลูกทหารรับจ้างสามารถเข้าออกไต้หวันได้ สามารถไปอยู่ไต้หวันและหางานทำได้ ที่บ้านเวียงหมอกมีโรงงานทำไม้กวาด คนไต้หวันมาจ้างทำและส่งไม้กวาดไปขายที่ไต้หวันและญี่ปุ่น ชาวบ้านที่นี่ส่วนหนึ่งปลูกข้าว ถั่วเหลือง ข้าวโพด ซึ่ง ส่วนรุ่นลูกหลานไปทำงานไต้หวันและเข้ากรุงเทพฯ”

สภาพวิถีชีวิตในหมู่บ้านเวียงหมอกอาจกล่าวได้ว่ามีความหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ มีทั้งวัดจีนคือวัดจี้กง วัดไทย มีศาลเจ้าจีน และมีโบสถ์คริสต์ 4 แห่ง นอกจากนี้ยังมีชาวจีนมุสลิมด้วย อย่างไรก็ตามความเป็นจีนยังเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน ปัจจุบันมีโรงเรียนสอนภาษาจีนที่บ้านเวียงหมอก โดยครูผู้สอนภาษาเป็นชาวไต้หวัน

ลูกหลานชาวจีนยูนนานบ้านหัวเวียง และลูกหลานชาวจีนยูนนานที่อาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามหมู่บ้านอื่น ๆ ต่างพากันส่งลูกหลานของตนเข้าไปเรียนภาษาจีนกับชาวไต้หวันในหมู่บ้านเวียงหมอก

เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนยูนนานที่บ้านเวียงหมอกจึงจึงขยายขอบเขตไปถึงไต้หวันทั้งในแง่ของการเดินทางไปเป็นแรงงานและการแลกเปลี่ยนทางด้านการศึกษาด้วย เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์เกิดขึ้นภายใต้ความต่อเนื่องของความสัมพันธ์ทางการเมืองตั้งแต่ยุคสงครามเย็นซึ่งไต้หวันให้การสนับสนุนทหารจีนคณะชาติและกองพล 93 แต่ขณะเดียวกันการเรียนภาษาจีนในยุคปัจจุบันไม่ได้มีสถานะเป็นเพียงการสืบทอดทางวัฒนธรรมเท่านั้นแต่ยังเข้าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ประเทศจีนกำลังมีบทบาทอย่างสำคัญในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน

น้ำเพชร เป็นรุ่นหลานของชาวจีนยูนนาน แม่ของเธอเกิดที่ชุมชนจีนบ้านหัวเวียงและแต่งงานกับชาวลื้อบ้านหาดบ้าย น้ำเพชรได้ถูกส่งไปเรียนภาษาจีนที่ชุมชนบ้านเวียงหมอกเป็นเวลา 8 เดือนด้วยเหตุผลสองประการคือในฐานะที่เธอเป็นลูกหลานของชาวจีนจะได้รู้จักภาษาของบรรพชน และอีกฐานะหนึ่งคือประโยชน์ในแง่ของภาษาจีนซึ่งสามารถสร้างโอกาสในการทำงานได้ในยุคสมัยที่ภาษาจีนกำลังมีบทบาทอย่างสำคัญในภูมิภาคแถบนี้

ขณะที่นายอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในฐานะที่เป็นตัวแทนของทางการไทย กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การเปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนยังไม่ได้เป็นการเปิดอย่างถูกต้อง ทางทางอาจจำเป็นต้องเข้าไปควบคุมให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนเอกชน

ชุมชนบ้านเวียงหมอกในด้านหนึ่งจึงเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์หนึ่งของกลุ่มเครือญาติ/เพื่อนบ้านที่เคยอาศัยอยู่ที่ชุมชนบ้านหัวเวียง ชาวจีนยูนนานที่บ้านผาตั้ง ตลอดจนชาวจีนที่กระจัดกระจายอยู่ปะปนกับกลุ่มคนอื่น ๆ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติยังไม่ได้จำกัดเฉพาะในแถบจังหวัดเชียงรายเท่านั้นแต่รวมถึงความสัมพันธ์กับได้หวัน ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองในยุคสงครามเย็นด้วย

ในแง่ของการจัดความสัมพันธ์กับรัฐไทย แม้ว่าอำเภอเชียงของได้จัดให้ชาวจีนยูนนานย้ายจากบ้านหัวเวียงมาอยู่ที่บ้านเวียงหมอกมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2519 แต่จนกระทั่งปีพ.ศ.2540 บ้านเวียงหมอกเพิ่งจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคนในบ้านเวียงหมอกเอง กัณหา ใจรักบ้านนา ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านบอกว่า

“แต่ก่อนหาคนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ยาก เพราะต้องมีสัญชาติไทย บ้านเวียงหมอกต้องขอผู้ใหญ่บ้านดอนแก้วมารับรอง”

ตัวของกัณหาเองนั้น เป็นคนเมือง แต่เมื่อมาแต่งงานกับอดีตทหารจีนคณะชาติ ในเวลาต่อมาจึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ใหญ่บ้านเพื่อสะดวกในการติดต่อกับราชการ อย่างไรก็ตาม การปกครองภายในชุมชนบ้านเวียงหมอกมีระบบการปกครองเฉพาะภายในโดยมีคณะกรรมการบริหารเป็นคนจีน และมีชาวบ้านต่างกลุ่ม เช่น ม้ง และอาข่าเป็นหัวหน้าปึก ดังนั้นการปกครองในบ้านเวียงหมอกจึงมีระบบสองระบบซ้อนกัน ได้แก่ การปกครองแบบทางการที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ และการปกครองโดยคณะกรรมการตามจารีต

1.2 การสร้างเครือข่าย

นอกเหนือจากผลิตซ้ำความเป็นชาติพันธุ์ผ่านธรรมเนียมปฏิบัติที่ส่งผ่านคนข้ามรุ่นซึ่งมิให้พบเห็นในแต่ละชุมชนแล้ว จากการศึกษายังพบว่า การสร้างเครือข่ายภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันยังเป็นอีกยุทธวิธีหนึ่งที่นำมาผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และขณะเดียวกันบางกรณียังพบว่าการสร้างเครือข่ายเป็นการใช้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อแสดงถึงความมีตัวตนต่อคนต่างกลุ่มภายใต้บริบทต่าง ๆ กันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

เครือข่ายชาวลื้อ

ชาวลื้อในแถบอำเภอเชียงของได้มีการสร้างเครือข่ายผ่าน “ชมรมไทลื้ออำเภอเชียงของ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมไทลื้อ เครือข่ายการสร้างชมรมของชาวลื้ออิงอยู่กับระบบการปกครองท้องถิ่นโดยมีกำนันตำบลศรีดอนชัยเป็นประธานชมรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ

นโยบายของรัฐในการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นโดยเฉพาะในกลุ่มชาวลื้อซึ่งมีตัวแทนเป็นนักการเมืองในระดับประเทศ เช่น ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ เป็นผู้นำในการฟื้นฟูวัฒนธรรมชาวลื้อผ่านรูปธรรมที่สามารถสร้างภาพตัวแทนของความเป็นไทลื้อได้ชัดเจนคือ ผ้าทอและการแต่งกาย รวมถึงการอธิบายประเพณีและประวัติความเป็นมา

กรณีของการสร้างเครือข่ายของชาวลื้ออาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเฉพาะ แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ม้ง เย้า ข่า ละเมด ขมุ มูเซอร์ จิน เป็นต้น ได้ปรากฏตัวในพื้นที่แถบเชียงของมานานตั้งแต่ทศวรรษ 2420 ดังเช่นที่ปรากฏในบันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยามของเจมส์ แมคคาร์ธีหรือพระวิภาควฑวล ชาวจีนผู้ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลที่ห้าให้จัดทำแผนที่สยาม (วิภาควฑวล, 2525: 144-150) แต่โดยเปรียบเทียบระหว่างชาวลื้อกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ พบว่าชาวลื้อได้ตั้งรกรากลงหลักปักฐานในลักษณะที่ยึดติดกับพื้นที่มากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น รวมถึงการให้ความสำคัญกับการบุกเบิกที่นา ซึ่งมีความสำคัญในฐานะปัจจัยการผลิต นอกจากนี้ลื้อยังสะสมทุนทางเศรษฐกิจและใกล้ชิดต่อศูนย์อำนาจเช่น กลุ่มเจ้าเมือง เจื่อนไซเหล่านี้นล้วนเป็นต้นทุนในแง่ของสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของชาวลื้อส่วนใหญ่ในเชียงของยุคปัจจุบัน

การปรับตัวเข้ากับกรอบกติกาของรัฐประกอบกับการสะสมทุนทางเศรษฐกิจที่ดีทำให้ชาวลื้อบางส่วนได้เคลื่อนย้ายทุนทางเศรษฐกิจเข้าไปมีอำนาจในพื้นที่ทางการเมือง เช่น สมัครเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เช่นเดียวกับในพื้นที่ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทของ "การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น" ของรัฐและภายใต้บริบทการส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ความเป็นลื้อในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ถูกนำมาร้อยเรียงเขียนใหม่ให้เป็นภาพของ "ชาวไทยลื้อ" ผู้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของไทยลื้อมากขึ้น

การจัดตั้งชมรมไทลื้ออำเภอเชียงของ จึงเป็นการสร้างเครือข่ายแบบหนึ่งภายใต้กรอบกติกาของรัฐ ที่ชาวลื้อได้เข้าสูการร่วมนิยามความหมายของความเป็นลื้อร่วมกัน การสร้างเครือข่ายของความเป็นชาติพันธุ์ในลักษณะนี้นับเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวลื้อด้วยกันเองและเกิดขึ้นภายใต้กรอบกติกาที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ส่งผลให้การอธิบายตัวตนของชาวลื้อที่เคยถูกอธิบายความแตกต่างในหมู่ชาวลื้อด้วยกันนั้น ได้มีชุดคำอธิบายเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งชุดโดยเป็นชุดคำอธิบายที่เชื่อมโยงกับการจัดประชุมประเพณีวัฒนธรรมของชาวลื้อโดยรวมที่จัดขึ้นในระดับประเทศ ยกตัวอย่างเช่น การย้อนประวัติศาสตร์ไปสัมพันธ์กับสิบสองปันนา การแต่งกายในแบบชาวลื้อ อาหารการกิน ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ชุดคำอธิบายความเป็นมาของเครือข่ายชาวลื้อที่ผนวกเข้ากับนโยบายของรัฐมาแทนที่ประวัติความเป็นมาของชาวลื้อต่างกลุ่ม แต่หมายความว่าชุดคำอธิบาย "ความเป็นลื้อ" ในความหมายร่วมกันเข้ามาเป็นวาทกรรมอีกชุดหนึ่งควบคู่กันไป ยกตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนในหมู่บ้านห้วยเม็งต้องการทำรายงานประวัติความเป็นมาของชาวลื้อจะเริ่มต้นด้วยการใช้หนังสือที่เป็นเอกสารประกอบการ

ประชุมไทลื้อของจังหวัดเชียงรายหรือจังหวัดพะเยา เป็นวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการผนวกกลืนความเป็นไทยลื้อที่เหมือน ๆ กันและนำมาสู่การสร้าง ความแตกต่างระหว่างลื้อในพรมแดนรัฐชาติอื่น ๆ

การสร้างเครือข่ายชาวมุ

หากเปรียบเทียบโดยการจัดลำดับชั้นทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองระหว่างชาวลื้อและชาวมุ อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม เดิมทีชาวมุหลังไปหนึ่งศตวรรษได้มีบันทึกถึงชาวมุในแถบเชียงของเช่นเดียวกับชาวลื้อก็ตาม แต่โดยวิถีชีวิตของชาวมุไม่ได้ตั้งรกรากติดพื้นที่ในแถบเชียงของดังเช่นชาวลื้อ มุเดินทางข้ามฝั่งโขงไปมาและการเป็นแรงงานรับจ้างในต่างถิ่นทำให้มุจำนวนหนึ่งกลมกลืนเข้ากับกลุ่มคนส่วนใหญ่ในถิ่นนั้น ๆ อุตลักษณ์ที่อาจกล่าวได้ว่าสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางชนชั้นในความทรงจำของชาวมุของท้องถิ่นอื่น ๆ คืออัตลักษณ์ของการเป็นแรงงานรับจ้างของชาวมุ ไม่ว่าจะเป็นแรงงานรับจ้างตามบ้านเรือน แรงงานรับจ้างในเตาปมยาสูบ หรือในปัจจุบันเป็นการรับจ้างตามสวนผลไม้และพืชเกษตร เป็นต้น

ชาวมุในแถบอำเภอเชียงของและเวียงแก่นมีวิถีชีวิตเครือข่ายผ่านรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุดคือการจัดงานปีใหม่ ในแถบอำเภอเชียงของและเวียงแก่นมีการจัดงานปีใหม่ของชาวมุครั้งแรกในปีพ.ศ.2543 โดยจัดงานปีใหม่ที่บ้านห้วยกอก ประเสริฐ เขมม พ่อนหลวงแห่งบ้านห้วยกอกเล่าว่าเวลานั้นได้เชิญคนเฒ่าคนแก่ชาวมุจากหลายหมู่บ้านมาคุยกันและอยากรื้อฟื้นประเพณีของมุ จึงได้เชิญหมู่บ้านต่าง ๆ มาร่วมจัดงาน จากนั้นในอีก ๓ ปี ได้รับการสนับสนุนจากทั้งองค์กรเอกชนและหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่น

การจัดงานปีใหม่ภายใต้ชื่องานวัฒนธรรมประเพณีชาวมุ ติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปีที่ผ่านมามีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และเครือข่ายแต่ละชุมชน รวมทั้งเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมมุแก่ผู้สนใจ กิจกรรมในงานมีทั้งการแสดงแบบมุ เช่น การฟ้อนรำ การสาธิตการดำข้าว การทำเหล้าอุ ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขา นโยบายของการจัดงานประเพณีชาวมุด้านหนึ่งอาจมองเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างชาวมุ แต่อีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งคือการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท่ามกลางกลุ่มคนหลากหลายในพื้นที่และไม่เป็นเพียงการนำเสนอตัวตนของชาวมุต่างกลุ่มเท่านั้น หากแต่ยังนำเสนอต่อตัวแทนของรัฐ งานประเพณีที่จัดขึ้นจึงมีนัยยะของการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมุซึ่งถูกซ่อนหรือแผ่เร้นหรือถูกบดบังด้วยเงื่อนไชของสถานการณ์ในแต่ละยุคสมัยตลอดมา

ชาวมุแห่งบ้านทุ่งพัฒนา อดีตเคยเป็นทหารมิชชันนารีและปัจจุบันถือบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูงสะท้อนแง่มุมที่น่าสนใจว่า “คนที่อำเภอเขาแก้ว ถ้าหากเราแจ้งว่าเป็นชาวมุจะมี

โอกาสได้รับสัญชาติไทยเร็วขึ้น แต่ถ้าบอกว่าเป็นคนลาว ก็จะไม่มีโอกาส เพราะขมุไม่มีประเทศจะ
ให้เดินทางกลับ”

ณ พ.ศ.นี้ อัตลักษณ์ความเป็นขมุผ่านความเป็นขมุชน เครือข่าย หรือการนำเสนอตัวตนใน
รูปแบบต่าง ๆ จึงเริ่มกลายเป็นพื้นที่ในการปะทะสังสรรค์และนำเสนอตัวตนต่อคนอื่น เมื่อถามชาว
ขมุว่า อะไรที่เขาภาคภูมิใจในความเป็นชาวขมุ สองคำตอบที่ตรงกันหลายคน ได้แก่ ภาษาขมุ
และการรักษาประเพณี

การรักษาประเพณีที่ด้านหนึ่งคือความล้าหลังในสายตาของคนบางกลุ่ม กลับถูกให้
ความหมายใหม่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการสืบทอดความเป็นขมุที่พวกเขาภาคภูมิใจ จากแต่
เดิมที่พวกเขามีอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างที่โดดเด่นหรืออัตลักษณ์ของคนขายขบที่ยากจน ล้า
หลังโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ใกล้เคียง

การใช้อัตลักษณ์ของความเป็นขมุผ่านการสร้างเครือข่ายในการจัดงานประเพณีใน
ลักษณะเช่นนี้แม้จะเป็นการนำเสนอตัวตนทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับเครือข่ายของชาวลื้อ แต่โดย
เงื่อนไขมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวขมุใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมมาเป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตน
ในฐานะของผู้ที่รักษาประเพณีเพื่อทดแทนกับลำดับชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมที่ชาวขมุถูกมองว่า
ด้อยกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์ถูกนำมาใช้ภายใต้บริบทที่ถูกเบียดขับทาง
เศรษฐกิจและสังคมกระแสหลักในความหมายเพื่อแสดงความมีตัวตนในแง่ของมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี

ในขณะที่ชาวลื้อผู้มีสถานภาพอย่างเต็มเปี่ยมโดยเปรียบเทียบในพื้นที่ทางเศรษฐกิจ
สังคมและการเมือง แต่การสร้างเครือข่ายทางชาติพันธุ์ของชาวลื้อเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่แสดงให้เห็น
เห็นถึงการซ้อนทับของพรมแดนรัฐชาติที่ผนวกกลืนความเป็นชาติพันธุ์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ
กรอบกติกาของรัฐ

3. ความแตกต่างภายในกลุ่มชาติพันธุ์

แม้ว่าความสัมพันธ์ภายในชาติพันธุ์เดียวกันโดยภาพรวมจะแสดงให้เห็นได้อย่างเป็น
เอกภาพผ่านการสร้างชุมชนและเครือข่ายดังที่ได้นำเสนอไปแล้วในสองประเด็นแรก แต่ใน
ภาพลักษณ์ที่ดูเหมือนเป็นเอกภาพเหล่านี้มิได้เป็นเพียงภาพเดียวที่ดำรงอยู่ ภาพความแตกต่าง
ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ยังเป็นสิ่งที่ปรากฏซ้อนทับอยู่ด้วย นอกจากนี้ความแตกต่างภายในกลุ่มชาติ
พันธุ์เดียวกันยังเกี่ยวกับสถานภาพอื่น ๆ นอกเหนือจากความแตกต่างในแง่ของธรรมเนียมปฏิบัติ
หรือมิติทางวัฒนธรรมเท่านั้น ในที่นี้จะยกตัวอย่างกลุ่มชาติพันธุ์สองกลุ่ม ได้แก่ ชาวลื้อ และชาว
จื๋นยูนนาน การจำแนกความแตกต่างภายในกลุ่มแสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายของการลำดับ
ชั้นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับมิติทางวัฒนธรรมและมิติทางการเมือง

สำหรับคนภายนอกอาจเข้าใจว่า ชาวลื้อทั้งสามกลุ่มในแถบเชียงของ ได้แก่ ลื้อห้วยเม็ง ลื้อศรีดอนชัย และลื้อหาดบ้าย ต่างก็เป็นชาวลื้อเหมือนกัน แต่สำหรับชาวลื้อด้วยกันเองมองแตกต่างกันไป โดยใช้เกณฑ์ในการแยกแยะความแตกต่างภายในกลุ่มของชาวลื้อด้วยกัน จากภาษาพูด เส้นทางารอพยพและบ้านเกิด

ลื้อหาดบ้ายมักถูกมองจากชาวลื้อว่าเป็นชุมชน “ลื้อผสม” คำกล่าวเช่นนี้มีอยู่อย่างน้อยสองความหมายด้วยกัน คือ หมายถึงลื้อหลายกลุ่มอยู่ปะปนกันภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้คำว่าลื้อผสมยังหมายถึงลื้อที่ผสมผสานกับชาวเขิน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อชาวลื้อศรีดอนชัยหรือลื้อห้วยเม็งย้อนรอยเส้นทางบรรพชนของเขามักจะกลับไปเมืองเกิดในของนครน่านปูย่าตายายในสิบสองปันนา ขณะที่ชาวลื้อหาดบ้ายกลุ่มใหญ่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างตระกูลของอู๋ยั้ง ซึ่งอยู่บ้านหาดบ้ายมาตั้งแต่ยุคตั้งชุมชนเมื่อครั้งอายุได้ 9 ปี อู๋ยั้งบอกว่า นครน่านเกิดที่สิบสองปันนา ส่วนนครน่านเกิดที่เชียงตุง และต่างก็อพยพมาจากแม่น้ำโขงและมาอยู่บ้านน้ำเกิ้งในฝั่งลาว

แม้แต่ชาวลื้อแห่งบ้านหาดบ้ายกลุ่มหนึ่งในวัยใกล้ 70 ปีหรือมากกว่านั้น พวกนางมักเรียกตนเองว่าเป็น “เขินเชียงตุงกับสิบสองปันนา” อู๋ยั้งขยายความว่า

“เราเป็นคนปากเขิน แต่ฮึดเหมือนกัน เพียงแต่ปากไม่เหมือนกัน”

ความแตกต่างระหว่างสำเนียงของชาวลื้อเขินและชาวลื้ออีกกลุ่มหนึ่งยิ่งเห็นเด่นชัดมากขึ้น เนื่องจากภายในบ้านหาดบ้ายมีกลุ่มชาวลื้ออีกกลุ่มหนึ่งที่อธิบายตนเองว่าเป็น “ลื้อจริง ๆ” คำว่าลื้อจริง ๆ หมายถึงกลุ่มชาวลื้อที่ถือกำเนิดที่สิบสองปันนาและอพยพมาอยู่ที่บ้านหาดบ้ายตามเส้นทางารอพยพที่แตกต่างกัน การเป็น “ลื้อจริง” จึงสะท้อนให้เห็นว่า จินตนาการบ้านเกิดของชาวลื้อยังคงผูกพันและย้อนกลับไปสิบสองปันนา

อู๋แสงแห่งบ้านหาดบ้าย เป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่เป็น “ลื้อจริง ๆ” อู๋แสงในวัย 67 ปีอธิบายตนเองว่า “ข่อยเป็นลื้อสิบสองปันนา เกิดเมืองพง มาใหญ่เมืองไทย” ยังมีชาวลื้อในวัยกว่า 60 ปีขึ้นไปอีกกลุ่มหนึ่งที่เกิดในแถบสิบสองปันนาและอพยพมาที่ชุมชนลื้อบ้านหาดบ้าย แม้ว่าชาวลื้อรุ่นนี้ถือกำเนิดในแถบที่เรียกว่าเป็นบ้านเกิดของชาวลื้อคือสิบสองปันนา แต่ในปัจจุบันพวกเขากลับพบความแตกต่างระหว่างตนเองและญาติพี่น้องชาวลื้อในจีนสิบสองปันนาทั้งนี้เนื่องจากพวกเขาได้ทิ้งระยะห่างและต่างเติบโตในพื้นที่ที่มีบริบททางการเมืองแตกต่างกัน ประเด็นนี้จะนำเสนอในช่วงถัดไป

สำหรับความแตกต่างภายในกลุ่มชาวจีนยูนนานสัมพันธ์กับบริบททางการเมืองในยุคสงครามเย็น แม้ว่าในปัจจุบันชาวจีนยูนนานได้อาศัยอยู่ร่วมกันแต่อาจกล่าวได้ว่า ในสายตาของชาวจีนยูนนานที่อาศัยอยู่ในแถบบ้านห้วยเวียง เวียงหมอกและผาตั้ง เงื่อนไขที่จำแนกแยกแยะความแตกต่างภายในกลุ่มได้แก่สถานภาพทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทหารจีนคณะชาติและลูกหลานที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย กับกลุ่มผู้ค้าชาวจีนยูนนาน อาจกล่าวได้

ว่า กลุ่มผู้ค้าชาวจีนยูนนานหรือที่เรียกว่าพ่อค้าชาวจีนฮ่อเป็นกลุ่มคนที่เดินทางค้าขายบนเส้นทางแถบแม่น้ำโขงตอนบนมาเป็นเวลานาน ขณะที่กลุ่มทหารจีนคณะชาติเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมรับจ้างรบกับกองทัพทหารไทยในฐานะของ “ทหารรับจ้าง” ในช่วงทศวรรษ 2500 กลุ่มคนเหล่านี้อพยพมาจากจีนตอนใต้โดยใช้เส้นทางเชียงตุง บางส่วนใช้เส้นทางข้ามมาจากเวียดนามสู่ลาวและข้ามมายังฝั่งไทย การต่อรองทางการเมืองของกลุ่มทหารจีนคณะชาติเป็นการต่อรองผ่านการเจรจาระหว่างกลุ่มทหารจีนและรัฐบาลไทย

2. ความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

ความเป็นชาติพันธุ์นอกเหนือจากที่จะนำมาใช้ภายในกลุ่มของตนเองแล้ว ยังเป็นอัตลักษณ์หนึ่งก็นำมาใช้ในการปฏิสังสรรค์กับคนต่างกลุ่มอีกด้วย การจัดวางความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวแต่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสถานการณ์ของยุคสมัย จากการศึกษาพบว่า ความเป็นชาติพันธุ์มีทั้งด้านที่นำเสนอตนเองเพื่อต่อรองกับคนต่างกลุ่มซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดลำดับชั้นของความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม และด้านที่ความเป็นชาติพันธุ์ถูกกดทับหรือซ่อนตัวหรือไม่ได้ถูกให้ความสำคัญภายใต้อัตลักษณ์อื่น ๆ ที่มาบดบังหรือเป็นภาพตัวแทนในรูปแบบของการสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่

พื้นที่ปะทะสังสรรค์ที่แสดงให้เห็นนัยยะของความแตกต่างในประเด็นที่ความเป็นชาติพันธุ์ถูกนำมาใช้เป็นต่อรองความสัมพันธ์กับคนต่างกลุ่ม ได้แก่ ส่วนลุ่ม ส่วนในประเด็นที่แสดงให้เห็นความหลากหลายของความเป็นชาติพันธุ์ซึ่งถูกซ่อนตัวไว้ภายใต้การจัดกลุ่มแบบใหม่ ได้แก่ กรณีของกลุ่มรักษะเชียงของที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ของท้องถิ่น

ส่วนลุ่ม พื้นที่ปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ

ส่วนลุ่มเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่มีความสำคัญในแถบชายแดนเชียงของมานานกว่าสองทศวรรษ ในระยะแรกกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดได้แก่ ชาวลื้อห้วยเม็ง ต่อมาได้มีการปะทะสังสรรค์กับคนต่างกลุ่มอย่างเข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะชาวมุ

ชาวมุ นับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับตลาดแรงงานมากที่สุดกลุ่มหนึ่งในพื้นที่แถบเชียงของ แม้ว่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างล้วนมีบทบาทในฐานะแรงงานรับจ้าง แต่ในสายตาของคนหลายกลุ่ม ชาวมุมีอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างที่โดดเด่น ย้อนหลังไปราวต้นทศวรรษ 2500 ชาวมุเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างโดยมีนายฮ้อยเป็นผู้นำมา แรงงานที่ชาวมุรับจ้างมีตั้งแต่การทำงานตามบ้านเรือนของคนจีนในตลาด การทำงานในเตาต้มยาสูบ จนกระทั่ง

ในยุคสมัยปัจจุบัน ชาวขมุส่วนหนึ่งยังเป็นแรงงานในสวนผลไม้ของชาวลื้อโดยเฉพาะชาวลื้อห้วยเม็ง

“ส่วนใหญ่จะจ้างขมุมาช่วยปลูกส้ม ตัดหญ้า ฉีดพ่นยา และหอบส้ม” ชาวลื้อห้วยเม็งเล่าถึงความสัมพันธ์ด้านแรงงานต่อชาวขมุ เหตุผลประการสำคัญที่ว่าจ้างชาวขมุเนื่องจาก “เขาเป็นคนไม่มีนัง” คือเป็นคนที่มีความรู้ทางเศรษฐกิจน้อยกว่า นอกจากนี้ขมุยังเป็นกลุ่มคนที่ได้ชื่อว่ามี ความขยัน แข็งแรง กิจการงานในสวนผลไม้ชาวลื้อห้วยเม็งมักเลือกจ้างแรงงานในกลุ่มญาติพี่น้อง ก่อน หากมีงานหนัก เช่น การเก็บส้มในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลก็นิยมจ้างชาวขมุ รวมทั้งจ่ายค่าแรงใน ราคาที่ต่ำกว่าการจ้างพี่น้องชาวลื้อในหมู่บ้านด้วย

ชาวลื้อห้วยเม็งที่เคยเดินทางไปชักลากไม้ในแถบลาวเล่าว่า ในอดีตที่ฝั่งลาว ชาวขมุส่วนหนึ่งมีอาชีพเป็นควาญช้างและเป็นหัวหน้า แต่เมื่อขมุข้ามมาอยู่ในฝั่งไทยกลับมีสถานะที่แตกต่างไปจากเดิม

“ในประเทศลาว เราจะเรียกเขาว่าขมุไม่ได้ ต้องเรียกว่า ลาวเทิง ถ้าเรียกว่าขมุเขาจะโกรธ แต่ขมุที่อยู่ในฝั่งไทยไม่โกรธ เราไปฝั่งลาว เจ้านายก็เป็นขมุทั้งนั้น”

ในกรณีของชาวขมุบ้านห้วยกอกซึ่งอยู่ติดกับบ้านลื้อห้วยเม็งจึงกลายเป็นแรงงานสำคัญของชาวลื้อบ้านห้วยเม็ง ประกอบกับข้อจำกัดในเรื่องปริมาณที่ดินทำกิน พ่อสีลาแห่งบ้านลื้อห้วยเม็งกล่าวว่า ขมุบ้านห้วยกอกมีที่ดินไม่ถึงพันไร่ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินไม่เพียงพอ ซึ่งตัวเลขนี้ค่อนข้างสอดคล้องกับข้อมูลของพ่อหลวงชาวขมุแห่งบ้านห้วยกอกที่บอกว่าชาวขมุบ้านห้วยกอกราว 40 หลังคาจาก 64 หลังคาที่ไม่มีที่ดินทำกินและชาวบ้านกลุ่มหนึ่งอาศัยการเช่าที่นาจากชาวลื้อห้วยเม็ง พ่อหลวงชาวขมุระบุว่า บ้านห้วยกอกมีที่ทำกินเพียง 400-500 ไร่เท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวขมุกับชาวลื้อห้วยเม็งในด้านแรงงานนำมาสู่การเข้าถึงที่นาของชาวลื้อในหลายรูปแบบ ได้แก่ การเช่านาโดยทำนาแบ่งครึ่ง หรือเจ้าของนาบางเจ้าได้รับส่วนแบ่งเป็นหนึ่งในสาม ขณะที่ผืนนาของชาวลื้อบางแห่งให้ชาวขมุเช่าทำนาฟรีโดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ต้นสัปดาห์ตลอดมาเมื่อราวสิบปีที่ผ่านมา เวลานั้นพื้นที่ดินที่เป็นสวนส้มของชาวลื้อห้วยเม็งได้มีชาวขมุห้วยกอกขอใช้ที่ดินและปรับปรุงเป็นที่นา ชาวลื้อให้เหตุผลในการให้ชาวขมุทำนาโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าว่า

“ให้คนขมุทำ เขารักษาที่เราไว้ เราก็สบายไปหน่อย”

จนกระทั่งในช่วงปีพ.ศ.2547 ภายใต้นโยบายส่งเสริมการปลูกต้นยางพาราในแถบอำเภอเชียงของมีชาวลื้อห้วยเม็งที่เคยให้ชาวขมุห้วยกอกใช้ที่ดินเริ่มเรียกเอาที่ดินกลับคืนมาเพื่อนำมาปรับปรุงและปลูกยางพารา ซึ่งสร้างความหนักใจให้แก่ชาวขมุไม่น้อย

ความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างชาวลื้อห้วยเม็งในฐานะของเจ้าของสวนส้มและสวนผลไม้ เมื่อเปรียบเทียบกับชาวขมุห้วยกอกจึงนับว่ามีช่องว่างอย่างเด่นชัด ขณะที่ชาวลื้อห้วยเม็ง

สะสมทุนผ่านผลกำไรจากสวนส้มในยุคแรกและแปรเม็ดเงินเหล่านั้นมาเป็นโอกาสในการเข้าถึงที่ดินโดยการซื้อที่ดินจากคนเมือง ซึ่งนับเป็นการสะสมทุนในอีกรูปแบบหนึ่ง ขณะที่ชาวขมุเริ่มต้นจากอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างและยังดำรงอัตลักษณ์เรื่อยมา เนื่องจากโอกาสในการสะสมทุนมีอยู่อย่างค่อนข้างจำกัด ใ้ว่าชาวขมุจะไม่อยากเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจเลียนแบบชาวลื้อด้วยการหันมาทำสวนผลไม้ แต่การทำสวนส้มในยุคปัจจุบันแตกต่างจากในอดีต ด้วยเงื่อนไขหลายประการ นับตั้งแต่การแสวงหาที่ดินที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำเข้าถึง การทำสวนส้มต้องใช้ต้นทุนด้านปุ๋ยและยาฆ่าแมลงจำนวนมากไม่น้อย นอกจากนี้ต้นส้มยังมีอายุสั้นกว่าในอดีตมาก การปรับปรุงที่ดินใกล้หมู่บ้านเพื่อทำสวนผลไม้ดังที่เคยเป็นจุดเริ่มต้นสะสมทุนของชาวลื้อห้วยเม็งจึงเป็นเพียงตำนานเท่านั้น เนื่องจากในปัจจุบันแม้กระทั่งชาวลื้อห้วยเม็งเองยังเดินทางไปเช่าที่ดินของชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ เช่น ชาวม้งทุ่งน่าน้อย หรือที่ดินของคนเมืองในแถบอำเภอเชียงแสน และชาวบ้านหลากหลายกลุ่มในอำเภอเวียงแก่นเพื่อแสวงหาโอกาสในการทำสวนส้ม การเช่าที่ดินตลอดจนกระบวนการผลิตสวนส้มจึงล้วนแล้วแต่ต้องมีต้นทุนที่นอกเหนือจากเวลาและแรงงานแล้ว เม็ดเงินยังกลายเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง

ในยุคสมัยปัจจุบันแม้ว่าสวนส้มไม่ได้เป็นโอกาสในการปรับเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจได้อย่างดีเท่าในอดีต แต่สำหรับชาวลื้อห้วยเม็งและคนกลุ่มที่มีสายป่านยาว สวนส้มและสวนผลไม้ นับว่ายังเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับพวกเขา ขณะที่ชาวขมุแห่งบ้านห้วยกอกมีต้นทุนน้อยกว่าในทุกด้าน พ่อหลวงชาวขมุแห่งบ้านห้วยกอกเล่าว่า หมู่บ้านขมุแห่งนี้มีชาวบ้านทำสวนผลไม้เล็กน้อย เช่น เงาะ ลำไย ลิ้นจี่ สำหรับสวนส้มมีเพียง 3 ราย ซึ่งไปเช่าที่ดินแถบอำเภอเวียงแก่น การเช่าที่ดินใช้วิธีแบ่งต้นทุนระหว่างเจ้าของที่ดินและผู้เช่า กล่าวคือ ผู้ปลูกจะเป็นคนออกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ค่าต้นกล้า ค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง จากนั้นราวสามปีเมื่อต้นส้มให้ผลผลิตจะต้องแบ่งค่าตอบแทนเป็นสามส่วน โดยเจ้าของที่ดินได้หนึ่งส่วนและผู้เช่าที่ปลูกส้มได้สองส่วน จนกระทั่งต้นส้มหมดอายุซึ่งปัจจุบันต้นส้มมีอายุราว 6-7 ปีก็หมดอายุลง เมื่อต้นส้มยุบ ที่ดินผืนดังกล่าวก็คืนแก่เจ้าของดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการเช่าที่ดินในแบบอื่น ๆ เช่น เช่าปีละ 500-1000 บาทขึ้นกับความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินและการเข้าถึงของน้ำ เป็นต้น

สวนส้มของชาวลื้อห้วยเม็งจึงกลายเป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีนัยยะของความสัมพันธ์ในการจัดลำดับชั้นดังนี้

1. การใช้แรงงานของกลุ่มคนที่มีฐานะด้อยกว่า เช่น ชาวขมุ เป็นแรงงานในสวนส้มของชาวลื้อ ขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะตอบแทนแบบอุปถัมภ์ในเรื่องการให้ยืมหรือให้เช่าที่ดินในการทำนา

2. ชาวลื้ออาศัยการสะสมทุนทางเศรษฐกิจจากการทำสวนส้มมาสร้างโอกาสในการเข้าถึงที่ดินซึ่งในอดีตที่ดินในแถบเชียงของมีค่อนข้างจำกัดและส่วนใหญ่เป็นของคนเมืองในกลุ่มที่เป็นลูกหลานเจ้าเมือง²

3. สถานการณ์สวนส้มยุบในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ในการเข้าถึงที่ดินระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น เช่น ชาวลื้อห้วยเม็งได้ขยับขยายที่ดินปลูกส้มไปอยู่บนที่สูงโดยเช่าหรือซื้อที่ดินจากชาวม้งทุ่งน่าน้อย เป็นต้น

การทำสวนส้มจึงเป็นการสะสมทุนทางเศรษฐกิจของชาวลื้อห้วยเม็งและพวกเขาได้ใช้ทุนทางเศรษฐกิจเหล่านี้มาปรับเปลี่ยนสถานะทางสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แม้ว่าชาวลื้อห้วยเม็งได้ตั้งรกรากอยู่ในแถบเชียงของมานานนับร้อยปีและลื้อบางกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าเมืองเชียงของ ลื้อเป็นกลุ่มคนที่ได้ชื่อว่าขยันขันแข็ง ประหยัดมัธยัสถ์และอดออม แต่วิถีชีวิตของชาวลื้อก่อนการทำสวนส้มก็ไม่ได้แตกต่างจากกลุ่มคนอื่น ๆ

ผู้อาวุโสแห่งเชียงของวัย 66 ปี ลูกหลานเจ้าเมืองเชียงของเล่าถึงภาพความเปลี่ยนแปลงของชาวลื้อว่า

“ลื้อแต่เดิมมีแต่การทำนา ปลูกข้าวโพด มะเขือ พริก เขาจะมีหมู่บ้านของตนเอง ไม่อยู่ปะปนกับคนเมือง ตอนผมเป็นเด็ก จำได้ว่า ลื้อมาขอรับจ้างทำงาน เขาจะทำตัวเป็นคนไม่มีเงิน คนลื้อประหยัดมาก ๆ เวลากินข้าวจะต้มมะเขือกินกับข้าวเหนียว บางทีก็กินข้าวเหนียวกับน้ำซาร้อน ๆ พอเขาทำสวนส้มได้ผล ลื้อแข่งกันสะสมเงิน และต่อมาก็แข่งกันสร้างบ้าน และซื้อที่นา ตอนนี้น่าประมาณ 70 – 80 ไร่เห็นที่ทุ่งหลวงเป็นของชาวลื้อ”

ในช่วงทศวรรษ 2510 – 2520 ขณะที่ชาวมุ ขาวม้ง ชาวเย้า ชาวจีนฮ่อและชาวลื้อบางกลุ่มกำลังปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็น ส่วนคนค้าขายชาวจีนและคนเมืองในย่านตลาดเชียงของต่างเฟลิดเฟลีนกับยุคทองทางการค้า ชาวลื้อห้วยเม็งใช้ช่วงเวลาเดียวกันในการสะสมเม็ดเงินจากการทำสวนส้ม นำเงินดังกล่าวมาซื้อที่นา และให้คนเมืองเช่าที่นาปลูกข้าว ขณะเดียวกันก็ใช้แรงงานจากชาวมุและชาวมูเซอร์ในการทำสวนผลไม้

จนกระทั่งยุคปัจจุบัน ในปลายทศวรรษ 2540 หากใครเข้าไปเยือนหมู่บ้านห้วยเม็งอาจไม่พบความโดดเด่นของความเป็นชุมชนชาวลื้อ ดังเช่นที่อาจพบเห็นได้หมู่บ้านศรีดอนชัยหรือบ้านหาดบ้าย พื้นที่ในการนำเสนอความเป็นลื้อของชาวลื้อห้วยเม็งได้ย้ายไปอยู่ที่ชมรมไทลื้ออำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นความพยายามรวมกลุ่มเพื่อ “ฟื้นฟู” วัฒนธรรมไทยลื้อในระดับอำเภอ

² ที่นาคือสำคัญของเชียงของก่อนทศวรรษ 2500 ได้แก่ ที่นาบริเวณทุ่งหลวง ทุ่งทราย ในปัจจุบันมีนาที่ใหญ่ที่สุดในแถบเชียงของได้แก่ที่นาบริเวณทุ่งสามหมอน ซึ่งชาวลื้อบ้านศรีดอนไชยและห้วยเม็งเป็นผู้บุกเบิกที่นาในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา จนกระทั่งในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ที่นาบางส่วนเริ่มเปลี่ยนมาอยู่ในมือของพ่อค้าชาวจีนในตลาดเชียงของ เนื่องจากเป็นยุคการค้าขายที่ดินเฟื่องฟูสมัยรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ เงื่อนไขการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนหนึ่งมาจากการชำระหนี้ของชาวลื้อ

2. กลุ่มรักษ์เชียงของ: การสร้างชุมชนในรูปแบบใหม่ของท้องถิ่น

หากสื่อมวลชน องค์กรเอกชน หรือหน่วยงานราชการ เช่น สถาบันการศึกษาที่สนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแถบแม่น้ำโขงในจังหวัดเชียงราย หรือแม้กระทั่งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของท้องถิ่นในแถบชายแดนเชียงของ กลุ่มรักษ์เชียงของเป็นองค์กรหนึ่งที่มีมักจะได้รับการกล่าวอ้างถึงอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องผลกระทบจากการระเบิดแก่งหินในแม่น้ำโขงตลอดจนคัดค้านในการกระทำดังกล่าว

กลุ่มรักษ์เชียงของจัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ.2538 กิจกรรมหลักของกลุ่มได้แก่ การรณรงค์เผยแพร่เรื่องนิเวศวัฒนธรรมและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ศึกษาวิจัยองค์ความรู้นิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของพื้นที่ลุ่มน้ำโขง สนับสนุนเสริมสร้างองค์กรท้องถิ่นในการสร้างรูปธรรมทางเลือกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ตลอดจนจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในลุ่มน้ำโขง³

อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มได้มีกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มในพื้นที่เชียงของเข้าร่วม เช่น การจัดเวทีแม่ญิงกับแม่น้ำโขงในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของปีพ.ศ.2546 การประชุมในครั้งนั้นมีกลุ่มคนท้องถิ่นเข้าร่วมหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มครู กลุ่มข้าราชการบำนาญ เจ้าของร้านอาหาร ตลอดจนตัวแทนชาวบ้านในแถบตำบลริมโขง ตำบลเวียง และตำบลศรีดอนชัย เวทีแลกเปลี่ยนในวันนั้นไม่เพียงแต่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาแม่น้ำโขงซึ่งรวมถึงรูปธรรมการระเบิดแก่งในแม่น้ำโขงเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนความทรงจำระหว่างคนต่างกลุ่มต่างรุ่นเกี่ยวกับบทบาทของแม่น้ำโขงในชีวิตของพวกเขา

นอกจากนี้ทางกลุ่มรักษ์เชียงของยังทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการจัดทำวิจัยชาวบ้านเชียงของเพื่อศึกษาสถานการณ์ของชุมชนคนหาปลาที่กำลังเผชิญกับผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในเขตลุ่มน้ำโขงตอนบน

ภายใต้การสร้างชุมชนรูปแบบใหม่ในลักษณะนี้ไม่ได้จำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เน้นไปที่การผนวกรวมกลุ่มคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวลื้อบ้านหาดบ้าย ชาวลาวในบ้านห้วยลึก คนเมืองในหมู่บ้านริมแม่น้ำโขง ตลอดจนความแตกต่างในเรื่องวัย ฐานะทางสังคม เช่นการดึงให้กลุ่มผู้อาวุโส ข้าราชการ เจ้าของร้านค้า อีกทั้งยังมีความพยายามให้ความสำคัญแก่ผู้หญิง เช่น การจัดงานเพื่อเปิดโอกาสให้แก่ผู้หญิงเข้าร่วมเวทีเป็นการเฉพาะในกรณีการจัดงานแม่ญิงรักแม่น้ำโขง เป็นต้น

³ อ้างจากเอกสารเรื่อง “ทางเลือกแม่น้ำโขง: การค้าที่เป็นธรรมและไม่ระเบิดแก่ง” จัดพิมพ์โดย กลุ่มรักษ์เชียงของ โครงการแม่น้ำและชุมชน เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา

สิ่งที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเด่นในนามของกลุ่มรักษ์เชียงของคือ การสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบหนึ่งของท้องถิ่นที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ในระดับภูมิภาค การสร้างความเป็นชุมชนจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันเท่านั้น ในทางกลับกันความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความหลากหลายของวัยและสถานภาพทางสังคม ตลอดจนเพศ และอัตลักษณ์อื่น ๆ ได้ถูกบดบังด้วยอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนไม่ได้หมายความว่าเพียงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางกายภาพในนามของความเป็นเชียงของเท่านั้น แต่เป็นการยกระดับความเป็นชุมชนให้เป็นชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มคนต่าง ๆ ผู้ซึ่งต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

สรุป

ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ประกอบไปด้วย ความแตกต่างภายในกลุ่มที่สัมพันธ์กับวิถีทางวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะในเรื่องภาษา หรือพิธีกรรม ขณะเดียวกันก็มีความเป็นชาติพันธุ์ได้ถูกนำมาใช้ในการสร้างภาพความเป็นหนึ่งเดียว รูปแบบเกิดขึ้นผ่านการสร้างชุมชนโดยการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพและการสร้างเครือข่ายภายในกลุ่มเดียวกัน การสร้างชุมชนและเครือข่ายมีความหมายสองอย่างด้วยกัน ได้แก่ ความหมายของการใช้ความเป็นชาติพันธุ์เพื่อผลิตซ้ำความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ความหมายที่สองได้แก่ การใช้ความเป็นชาติพันธุ์มาแสดงตัวตนในสังคมเพื่อสื่อสารกับคนต่างกลุ่มและแบ่งปันสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างให้คนต่างกลุ่มสามารถเข้าร่วมบริบท

สำหรับความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์พบว่า ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ถูกขบขันอย่างเด่นชัดในความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มและแสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับปุมหลังและบทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม ในอีกด้านหนึ่ง บางสถานการณ์พบว่า ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ถูกซ่อนตัวอยู่ภายใต้การจัดกลุ่มแบบใหม่เพื่อใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ดังนั้น การสร้างความเป็นชุมชนในพื้นที่ทางกายภาพที่เรียกโดยรวมว่า "ท้องถิ่น" จึงประกอบไปด้วยรูปแบบของชุมชนที่หลากหลายในแต่ละช่วงสถานการณ์ และความ เป็นชาติพันธุ์ถูกให้ความหมายและนำมาใช้ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

บทที่สี่

พรมแดนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชายแดน

หากการปรากฏตัวของกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมในแถบเมืองเชียงของที่เราสามารถพบเห็นได้ในทศวรรษ 2540 นี้ เป็นภาพปรากฏที่มีภูมิหลังและความเป็นมาซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ในบทนี้จะมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในช่วงทศวรรษ 2480 เป็นต้นมา คือย้อนหลังราว 70 ปี จากความทรงจำของชาวบ้านหลายกลุ่ม เห็นว่าสถานการณ์ทางการเมืองที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนต่างกลุ่มในเวลานี้ ได้แก่ สงครามฝรั่งเศสในช่วงพ.ศ. 2482 – 2496 และสงครามคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2490 - 2518

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น การปลดปล่อยของลาวจากการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และการเปลี่ยนแปลงการปกครองของจีนสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ในช่วงพ.ศ. 2492 เรื่อยมาจนถึงช่วงสงครามคอมมิวนิสต์ในช่วงทศวรรษ 2510 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเหล่านี้ ทำให้มีกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มอพยพเข้ามาในแถบเชียงของและตั้งถิ่นฐานถาวรถึงปัจจุบัน

ในช่วงปลายยุคอาณานิคมจนกระทั่งถึงยุคสงครามเย็นเป็นช่วงเวลาที่พรมแดนทางอุดมการณ์ระหว่างคอมมิวนิสต์กับทุนนิยมกำลังต่อสู้กันอย่างดุเดือด พรมแดนทางอุดมการณ์การเมืองได้เกิดขึ้นซ้อนทับกับพรมแดนทางชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งได้ใช้พื้นที่ทางการเมืองในการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ กลุ่มที่เห็นอย่างเด่นชัดได้แก่ กลุ่มทหารจีนคณะชาตินอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ในลาวหลายกลุ่ม เช่น ชาวลื้อ ชาวขมุ ชาวม้ง ซึ่งไม่ได้แสดงตัวตนทางชาติพันธุ์เด่นชัดเช่นเดียวกับทหารจีนคณะชาติ แต่ปรากฏในนามของกลุ่มลาวฝ่ายขวามากกว่า

อัตลักษณ์ของทหารรับจ้างเป็นการนำเสนอตัวตนที่เด่นชัดของกลุ่มทหารจีนคณะชาติตลอดทศวรรษ 2510 - 2520 การรับจ้างรัฐบาลและกองทัพไทยเพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์เพื่อแลกกับสถานะและสิทธิในความเป็นพลเมืองไทย ผ่านสัญลักษณ์สำคัญคือบัตรประจำตัวประชาชนเป็นกระบวนการที่ผ่านการต่อสู้มานานนับสิบปีและเรื่องราวได้ถูกบอกเล่ามาสู่รุ่นลูกของเหล่าทหารจีน ขณะที่ผู้หลบภัยสงคราม ตลอดจนทหารรับจ้างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ยังคงประสบปัญหาเกี่ยวกับสิทธิความเป็นพลเมืองของราชอาณาจักรไทยมาจนถึงทุกวันนี้

ในระหว่างยุคสงครามเย็น บริบททางการเมืองระหว่างรัฐในเวลานั้นเอื้ออำนวยให้เชียงของและห้วยทรายกลายเป็นพื้นที่ที่เรียกได้ว่าเป็น ชุมกำลังของฝ่ายขวา เชียงของในเวลานั้นจึงมีสถานะที่เป็นเมืองหลบภัยสงครามและเมืองที่มีการค้าอย่างคึกคักพร้อมกันไปด้วย

อย่างไรก็ตาม เชียงของไม่ได้มีเฉพาะกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบหรือได้รับอันตรายจากสงครามเท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มคนอีกส่วนหนึ่ง เช่น ชาวลื้อบ้านห้วยเม็ง ชาวลื้อบ้านศรีดอนไชย ที่เลือกพื้นที่ทางการผลิตเป็นโอกาสในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจและนำมาสู่การจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ กับรัฐชาติไทยและเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามรัฐชาติในเวลาต่อมา

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ในยุคสงครามฝรั่งเศส-สยามคอมมิวนิสต์

สถานะความเป็นเมืองชายแดนของเชียงของ แม้ว่าจะปรากฏให้เห็นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 อันเนื่องมาจากการที่ฝรั่งเศสครอบครองดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง อันส่งผลให้เมืองเชียงของกลายเป็น “พื้นที่ล่อแหลม” ซึ่งมีชายแดนติดต่อกับอาณาเขตของฝรั่งเศส แต่ความเข้มข้นของสถานะความเป็นชายแดนไม่ได้ดำรงอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละช่วง

สถานการณ์ทางการเมืองในลาวปลายยุคอาณานิคม คือในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นำมาซึ่งการจัดความสัมพันธ์หลากหลายชุดบริเวณแถบเมืองเชียงของในฝั่งไทยและเมืองห้วยทรายและพื้นที่ข้างเคียงในฝั่งลาว เนื่องจากผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในลาวต้องเผชิญหน้ากับการทำสงครามกับฝรั่งเศสเพื่อปลดปล่อยประเทศลาว อีกทั้งยังมีอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของฝ่ายซ้าย และการต่อสู้ของฝ่ายขวา พื้นที่ในแถบนี้จึงไม่เพียงแต่การต่อสู้ของกลุ่มคนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่เป็นการต่อสู้ของตัวแทนมหาอำนาจที่มีความแตกต่างทางอุดมการณ์เงื่อนไขทางการเมืองเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กัน

สงครามในลาวระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาหรือฝ่ายเวียงจันทน์ ในช่วงหลังความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟูในปีพ.ศ.2497 เป็นต้นมาเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเย็นระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์กับค่ายนายทุนที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ก่อนฝรั่งเศสจะพ่ายแพ้กองทัพเวียดนามของโฮจิมินห์ที่เดียนเบียนฟู สหรัฐอเมริกาและพันธมิตรได้ส่งทหารเป็นจำนวนมากเข้าทำสงครามเกาหลีกับเกาหลีเหนือและจีน ในปีพ.ศ.2493 - 2496 ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสดังกล่าวทำให้สหรัฐอเมริกาห่วงเกรงการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียยิ่งขึ้น สหรัฐอเมริกาจึงทุ่มความช่วยเหลือทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ กำลังคน และงบประมาณในการช่วยเหลือเวียดนามใต้ และลาว ขณะที่การเมืองในลาวได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ฝ่ายขวามีนายพลภูมิ หน่อสุวรรณค์ ท้ายผุย ชะนะนิกร เจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสัก นายพลวังเปา เป็นต้น สำหรับนักการเมืองฝ่ายซ้ายที่มีบทบาทโดดเด่นมาตั้งแต่สมัยต่อสู้กับฝรั่งเศส ได้แก่ เจ้าสุภานุวงศ์ ท่านไกรสร พรหมวิหาร ท่านภูมิ วงศ์วิจิตร เป็นต้น

ขณะที่ฝ่ายซ้ายปลุกกระดมและขยายพื้นที่ปลดปล่อยในเขตชนบท ฝ่ายขวาก็ได้รับการสนับสนุนจากอเมริกาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สหรัฐอเมริกาเคยจ่ายเงินให้ฝรั่งเศสเพื่อปราบคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2490 นอกจากนี้ยังมีกองบัญชาการในไทย ซึ่งเป็นหน่วยรบที่ส่ง

เข้าไปในลาวเป็นครั้งคราว สหรัฐได้จ้างทหารไทยรับจ้างไปช่วยฝ่ายขาวรบด้วย ในราวปีพ.ศ.2515 มีทหารไทยรับจ้างในลาวสูงสุดประมาณ 21,413 คน รวมทั้งมีที่ปรึกษาทางทหารและมีทหารไทย ส่วนหนึ่งช่วยฝึกทหารลาวฝ่ายขาว รวมทั้งมีทหารลาวมาฝึกที่ไทยด้วย (สุวิทย์, 2543: 375-378)

อดีตผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจในปีพ.ศ.2516 ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับ ประจำวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2516 มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“เก้าปีกับสามเดือนมาแล้วที่ผมทำงานนี้กับซีไอเอ เพราะงานนี้เริ่มต้นเป็นการร่วมมือ ระหว่างไทย อเมริกัน และลาว เพื่อรักษาและช่วยสนับสนุนการป้องกันการรุกรานของคอมมิวนิสต์ ในลาว ผมเป็นผู้รับงานฝ่ายไทยมาตลอด โดยงบประมาณทั้งหมดได้มาจากซีไอเอจริง เป็นเงิน จำนวนมากเสียด้วยปีหนึ่ง 126 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ประมาณ 2,920 ล้านบาท) ประกอบด้วยทหาร ที่รับจ้างมีพวกชาวเขา เช่น เย้า แม้วและพวกเสือพราน...” (อ้างในสุวิทย์, 2543: 378)

นอกจากทหารไทยรับจ้างแล้ว สหรัฐยังได้จ้างทหารแม้วรับจ้างซึ่งมีนายพลวังเปาเป็น หัวหน้าใหญ่ ทหารแม้วรับจ้างขึ้นกับซีไอเอเช่นเดียวกับทหารไทยรับจ้าง ไม่ได้ขึ้นกับรัฐบาลลาว โดยทางด้านเหนือของลาวมีทหารแม้วรับจ้างถึง 3 ใน 5 โซน โดยมีนายพลวังเปาเป็นผู้บัญชาการ (อ้างแล้ว, 378)

สหรัฐอเมริกาทุ่มเทงบประมาณในการทำสงครามอินโดจีน นอกจากสูญเสียงบประมาณ แล้วทหารอเมริกันเสียชีวิตกว่า 45,000 คน ในราวกลางทศวรรษ 2510 จึงได้เกิดการประท้วง ต่อต้านสงครามอินโดจีน กระทั่งในราวปี 2516 สหรัฐได้ลงนามในสัญญาสงบศึกกับเวียดนาม เหนือ ซึ่งรวมถึงการถอนทหารต่างชาติทั้งหมดออกไปจากลาว หลังจากนั้นได้มีการเดินขบวน ต่อต้านอเมริกันและเรียกร้องให้ปิดสำนักงาน USAID ในที่สุดสหรัฐฯ ต้องปิดสำนักงานและ สถานทูตเมื่อกลางปี 2518 และจบบทบาทการแทรกแซงการเมือง ทหาร และเศรษฐกิจในประเทศ ลาว (สุวิทย์, 2543: 387-394)

บรรยากาศทางการเมืองในยุคสงครามเย็นในปลายทศวรรษ 2490 – ทศวรรษ 2520 แม้ว่าสนามรบได้เกิดขึ้นในลาว แต่ได้ส่งผลกระทบข้างเคียงต่อไทยในหลายด้าน ทั้งในแง่ที่เป็น แหล่งสนับสนุนกำลังฝ่ายขาว และเป็นทีหลบภัยสงครามของกลุ่มคนต่าง ๆ จากประเทศลาว ในช่วงเวลานี้อัตลักษณ์ทางการเมืองในฐานะ “ทหารรับจ้าง” (ฝ่ายขาว) ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ที่ สำคัญภายใต้ยุคสมัยที่พรมแดนของความแตกต่างทางอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และทุนนิยมกำลัง ดำเนินไปอย่างเข้มข้น

ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ในช่วงปลายยุคอาณานิคมถึงยุคสงครามเย็น เชียงของจึงเป็น เมืองที่สำหรับหลบภัยสงคราม อีกทั้งยังเป็นแหล่งสนับสนุนกองกำลังฝ่ายขาวในลาวด้วย ในช่วง เวลานี้มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนไม่น้อยที่เดินทางเข้ามายังฝั่งเชียงของ ทำให้เชียงของคลาคล่ำไป

ด้วยกลุ่มคนอย่างน้อย 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มคนผู้หนีภัยสงคราม กลุ่มทหารรับจ้าง และกลุ่มคนท้องถิ่นในเชียงของ

กลุ่มคนผู้หนีภัยสงคราม

การหนีภัยสงครามเป็นหนึ่งในเหตุผลของการอพยพโยกย้ายของกลุ่มคนต่าง ๆ ในแถบเชียงของ ในช่วงราวพ.ศ.2483 ได้มีชาวลี้จากฝั่งลาวบริเวณบ้านน้ำเกี๋งอพยพข้ามน้ำโขงมายังฝั่งเชียงของแถบบ้านดอนที่ และต่อมาได้ขยับขยายมาตั้งหมู่บ้านของชาวลี้ที่บ้านหาดบ้าย ชาวลี้เรียกการอพยพในช่วงพ.ศ. 2483 ว่า เป็นการอพยพหนีสงครามฝรั่งเศส

อู๋ยัก แม่เฒ่าชาวลี้แห่งบ้านหาดบ้าย วัย 74 ปี ย้อนรำลึกความหลัง นางเกิดที่บ้านน้ำเกี๋งในฝั่งลาว เวลานั้นนางอายุราว 9 ขวบ มีทหารไทยไปเผาบ้านเรือน แม่ของนางจึงพาลูกหลานหนีข้ามมายังบ้านดอนที่ในฝั่งไทย

“หนีมาตั้งแต่สงครามฝรั่งเศสปี 2483 จำได้เพราะย้ายมาหนึ่งปีก็เกิดสงครามโลกไม่มีโรงเรียนเข้า เพราะครูไปเป็นทหาร ตอนนั้นย้ายมาจากบ้านน้ำเกี๋ง มีทหารไทยไปเผาบ้าน ก็หนีมากับแม่มา”

‘สงครามฝรั่งเศส’ ที่แม่เฒ่าชาวลี้กล่าวถึง ตรงกับช่วงพ.ศ.2483 – 2489 ซึ่งเป็นช่วงคาบเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สอง และเป็นช่วงเวลาที่ไทยรบชนะฝรั่งเศสในสงครามอินโดจีน ไทยได้เสนอให้รัฐบาลอินโดจีนของฝรั่งเศสปรับปรุงเส้นเขตแดนโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นอาณาเขต ซึ่งหมายความว่าฝรั่งเศสต้องคืนดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงทั้งหมด ในช่วงปลายปีพ.ศ.2483 ได้มีการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ดุลแห่งอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนไปอย่างมาก มหาอำนาจตะวันตก ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลแลนด์ และสหรัฐอเมริกาถูกกองทัพญี่ปุ่นตีแตก ขณะที่ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในที่สุดไทยได้คืนดินแดนคืนจากฝรั่งเศสบางส่วนและนำมาจัดตั้งจังหวัดล้านช้าง (ตรงข้ามแขวงไซบู่ริของลาวในปัจจุบัน) จำปาศักดิ์ พิบูลสงคราม และพระตะบอง (สุวิทย์, 2543: 286-288)

การหนีสงครามฝรั่งเศสในครานั้น ไม่ได้มีเฉพาะชาวลี้ในฝั่งลาวเท่านั้นที่อพยพหนีภัยมาอยู่ฝั่งไทย แม่เฒ่ายังจำได้ว่า มีคนเย้า คนแหม้ว และมุเซอร์ ต่างก็หนีภัยสงครามมาด้วยเช่นกัน

“คนเย้า แหม้ว มุเซอร์ก็หนีมาเหมือนเรา แต่เขาไปอยู่บนดอย ส่วนเราอยู่ทุ่ง”

ชาวลี้จากบ้านน้ำเกี๋งหนีข้ามน้ำโขงมาอยู่บริเวณหมู่บ้านดอนที่ หมู่บ้านดอนที่เคยมีเตาบ่มยาสูบ และเป็นหมู่บ้านคนเมืองหรือที่แม่เฒ่าเรียกว่า “คนยวน” ตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาชาวลี้กลุ่มนี้จึงขยับขยายบ้านเรือนออกมาตั้งหมู่บ้าน

“ไม่ชอบอยู่กับคนยวนก็เลยมาตั้งอยู่บ้านหาดบ้ายอยู่กันในกลุ่มคนลี้ด้วยกัน”

การอพยพโยกย้ายบ้านเรือนระหว่างสองฝั่งโขงเป็นปรากฏการณ์ปกติที่ชาวบ้านในแถบนั้นปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านาน ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ติดตามมาอยู่กับญาติพี่น้อง หรือ

การมาทำไร่ยาสูบซึ่งมีทั้งการข้ามมาทำสวนยาสูบในฝั่งไทยและการข้ามไปทำสวนในฝั่งลาว ยกตัวอย่างเช่น แม่เฒ่าอ่อนแก้ว แห่งบ้านห้วยทรายในฝั่งลาว ปัจจุบันอายุ 75 ปี แม่เฒ่าจำได้ว่า เมื่อยังเป็นเด็กสาวได้ติดตามพี่ชายมาทำสวนยาสูบที่ 'เวียงเก่า' คือ เมืองเชียงแสนในปัจจุบัน จนกระทั่งเกิดศึกสงครามจึงย้ายกลับไปยังห้วยทราย

แต่อย่างไรก็ตาม ช่วงสงครามฝรั่งเศสคือราวพ.ศ.2483 - 2488 นับเป็นช่วงสถานการณ์สำคัญที่มีการโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานของชาวลื้อกลุ่มหนึ่งมายังฝั่งไทยและมีความพยายามในการรวมกลุ่มเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์โดยตั้งเป็นชุมชนชาวลื้อมาจนถึงทุกวันนี้

เงื่อนไขทางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2480 จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญซึ่งส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยเคลื่อนย้ายไปมาเหนือพรมแดนรัฐชาติเริ่มลงหลักปักฐานในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนพรมแดนของความเป็นเครือญาติและชาติพันธุ์จึงเริ่มถูกซ้อนทับด้วยพรมแดนของรัฐชาติไทยอย่างชัดเจนมากขึ้น

นอกเหนือจากชาวลื้อหาค่ายที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่เคยเดินทางไปมาข้ามพรมแดนได้ตัดสินใจลงหลักปักฐานในเขตแดนของรัฐชาติไทยแล้ว เงื่อนไขของสงครามเย็นยังส่งผลให้เกิดการอพยพของผู้คนกลุ่มอื่นในแถบเชียงของด้วย ได้แก่ กลุ่มชาวจีนฮ่อหรือจีนยูนนาน

ในช่วงปลายทศวรรษ 2500 ชาวเมืองเชียงของต่างจำได้ดีว่า บริเวณโรงเรียนบ้านหัวเวียง ใกล้กับท่าเรือบัคในปัจจุบัน มีชุมชนชาวจีนฮ่อตั้งบ้านเรือนชั่วคราวอยู่หลายร้อยครอบครัวเป็นระยะเวลาเกือบสิบปี จนกระทั่งในที่สุดในปีพ.ศ.2519 ทางอำเภอเชียงของได้ย้ายกลุ่มชาวจีนยูนนานไปตั้งหมู่บ้านเวียงหมอกในปัจจุบัน อยู่ห่างจากเทศบาลเมืองเชียงของราว 28 กิโลเมตร

จันสุข เป็นหญิงลูกครึ่งมีแม่เป็นชาวลื้อและพ่อเป็นชาวจีนยูนนาน ปัจจุบันจันสุขอายุ 40 ปีต้น เธอเกิดที่ชุมชนชาวจีนยูนนานบ้านหัวเวียง ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นหมู่บ้านอพยพในเวลานั้น ในราวปีพ.ศ. 2519 ชาวจีนยูนนานกลุ่มหนึ่งอพยพไปอยู่บ้านเวียงหมอกตามคำสั่งของอำเภอเชียงของ พ่อของจันสุขเลือกเดินทางไปอยู่บริเวณบ้านน้ำเก็กในฝั่งลาว ส่วนตัวจันสุขอยู่กับญาติที่บ้านเวียงหมอกและในที่สุดได้แต่งงานกับชาวลื้อบ้านหาค่าย

ลุงเงิน ชาวจีนยูนนานผู้หนึ่งซึ่งเปิดร้านค้าขายของในตลาดเชียงของ และเคยเป็นหนึ่งในคณะทำงานของทหารจีนคณะชาติกองพล 93 เขาจำแนกแยกแยะกลุ่มชาวจีนยูนนานในยุคสงครามเย็นโดยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มได้แก่ กลุ่มผู้อพยพหรือผู้ลี้ภัยทางการเมือง และ กลุ่มทหารจีนคณะชาติ

ขณะที่แม่หลวงแห่งบ้านเวียงหมอกในปัจจุบัน ซึ่งเป็นภรรยาของอดีตทหารจีนคณะชาติเล่าว่า คนจีนยูนนานที่มาอยู่บ้านหัวเวียงในช่วงต้นทศวรรษ 2510 นั้น มีทั้งกลุ่มคนที่หนีภัยคอมมิวนิสต์มาจากยูนนาน กลุ่มคนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นทหารและเป็นกลุ่มคนค้าขายทั่วไป ปัจจุบันกลุ่มชาวจีนยูนนานมีทั้งที่ย้ายไปอยู่ในลาว ย้ายไปอยู่ได้หวัน สำหรับกลุ่มที่ยังอยู่ในบริเวณเขต

อำเภอเชียงของนั้น ชุมชนชาวจีนยูนนานหรือจีนฮ่อที่ใหญ่ที่สุดตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ หมู่บ้านเวียงหมอก

ศูนย์อพยพห้วยตองเป็นสถานที่ที่ชาวเชียงของซึ่งผ่านยุคสงครามคอมมิวนิสต์ต่างรู้จักและคุ้นเคยกับสถานที่แห่งนี้ ชาวบ้านบางกลุ่มคุ้นเคยกับศูนย์ห้วยตองในฐานะที่เป็นตลาดสำคัญในการค้าขายยุคปิดพรมแดนไทย-ลาว ตั้งแต่ปีพ.ศ.2518 เนื่องจากที่ศูนย์อพยพมีกลุ่มคนหลายภาษาหลายหมื่นคนอาศัยอยู่ ขณะที่ชาวบ้านบางกลุ่มเคยเข้าไปอยู่ในศูนย์อพยพแต่แล้วในที่สุดก็กลับมาตั้งรกรากในแถบเชียงของด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน

ศูนย์อพยพบ้านห้วยตองดำเนินการภายใต้กระทรวงมหาดไทยเกิดขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2518 - 2525 เวลานั้นการดำเนินการต่าง ๆ ภายในศูนย์ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ และองค์การสงเคราะห์ต่าง ๆ ศูนย์อพยพทำหน้าที่เป็นแหล่งพักพิงชั่วคราวของผู้อพยพเพื่อเดินทางไปยังประเทศที่สาม

ข้าราชการชาวเชียงของคนหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นอดีตเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิศุภนิมิตและรับผิดชอบในการให้ความรู้ด้านการเกษตรในศูนย์อพยพห้วยตองในปีพ.ศ.2523 เขาจำได้ว่าเวลานั้นในศูนย์อพยพมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ถึง 8 กลุ่มด้วยกัน รวมคนอพยพได้ราว 4 หมื่นคน

อดีตเจ้าหน้าที่ในศูนย์อพยพผู้นี้ยังจำได้ดีถึงภาพแห่งการจากลา ความสมหวัง ความผิดหวังของผู้คนในศูนย์ เขาเล่าว่า

"ขั้นตอนการไปประเทศที่สาม จะมีเจ้าหน้าที่เรียกผู้อพยพมาสัมภาษณ์ จากนั้นสองอาทิตย์ก็มีการประกาศรายชื่อ บางทีครอบครัวหนึ่งมี 5 คน ทุกคนได้ไปหมด ยกเว้นแม่ ก่อนถึงวันจะย้ายไปอยู่ศูนย์อพยพอื่นเพื่อเตรียมตัวเดินทางไปต่อ เขาจะทำพิธีสู่ขวัญ อวยพร พออีกสองวันมีรถมารับ ญาติพี่น้องที่ไม่ได้ไปก็ยืนเกาะรั้วลวดหนามสูงและกรี๊ดให้"

กลุ่มคนต่าง ๆ ที่หนีภัยสงครามในช่วงนั้น มีทั้งคนที่อยากไปประเทศที่สามและได้ไป กลุ่มคนที่อยากไปแต่ไม่ได้ไป และกลุ่มคนที่อยากอยู่ในฝั่งลาวหรือในฝั่งไทยต่อไป ช่วงนั้นจึงเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อสำหรับกลุ่มคนที่หนีภัยสงคราม และเกี่ยวโยงต่อการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์มาจนถึงทุกวันนี้ ยกตัวอย่างเช่น ครอบครัวชาวลื้อครอบครัวหนึ่งซึ่งอพยพมาอยู่ฝั่งไทยก่อนหน้าการปิดพรมแดนระหว่างไทย-ลาว โดยที่ลูกหลานยังอยู่ในฝั่งลาว เมื่อลูกหลานย้ายไปอยู่ศูนย์อพยพ ผู้เป็นพ่อและแม่จึงแสวงหาหนทางเข้าไปอยู่ศูนย์อพยพด้วย ซึ่งในที่สุดได้ย้ายไปอยู่ยังศูนย์อพยพทั้งที่ห้วยตอง อำเภอเชียงของ ศูนย์อพยพที่จังหวัดนครพนมเป็นเวลาหลายเดือน แต่แล้วในที่สุดก็มีเพียงลูก 3 คนได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกา ผู้เป็นพ่อและแม่จึงเดินทางกลับมาตั้งรกรากในหมู่บ้านเดิมที่เคยอยู่ หรือในอีกหลายกรณีพบว่า ญาติพี่น้องหนีเข้าศูนย์อพยพและ

เดินทางไปประเทศที่สาม แต่บางคนกลับเลือกที่จะอยู่ในฝั่งลาวหรือฝั่งไทยต่อไปเนื่องจากมีญาติผู้ใหญ่ที่แก่เฒ่าต้องดูแล เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ผู้หลบภัยสงครามบริเวณพื้นที่ชายแดน อยู่ในสภาพที่ต้องตัดสินใจเลือกเดินทางใดทางหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์ต่อการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางการเมือง และสิทธิความเป็นพลเมืองในเวลาต่อมา

กลุ่มทหารรับจ้าง อัตลักษณ์ทางการเมืองในยุคสงครามคอมมิวนิสต์

ในช่วงทศวรรษ 2500 – 2520 บรรยากาศทางการเมืองที่ความขัดแย้งของความแตกต่างทางอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และทุนนิยมได้ต่อสู้กันอย่างเข้มข้น ส่งผลให้พื้นที่ทางการเมืองกลายเป็นพื้นที่หลักในการบ่งชี้ความเป็นตัวตนอย่างเด่นชัดเห็นความเป็นชาติพันธุ์ใด ๆ ในยุคดังกล่าว ผู้ชายในกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ได้มีการนำเสนออัตลักษณ์ที่สำคัญยิ่งคือ ‘ทหารรับจ้าง’ (ฝ่ายขวา) โดยมีเสียงของเป็นแหล่งสนับสนุนกองกำลังฝ่ายขวาที่สำคัญ หลายคนยังจำได้ดีว่าบริเวณบ้านหัวเวียงเคยเป็นสนามบินที่นายพลวังเปา และทหารอเมริกันมาลง ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ทิ้งขยะ นอกจากนี้บริเวณบ้านหัวเวียงยังมีสุสานอดีตทหารจีนคณะชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มทหารรับจ้างชาวจีนยูนนานที่ร่วมปราบปรามคอมมิวนิสต์

ผู้ชายชาวขมุ ชาวม้ง ชาวลื้อ ชาวจีนยูนนาน ในวัย 60 ปีขึ้นไป ล้วนแล้วแต่เคยเป็น “ทหารรับจ้าง” ในยุคปราบปรามคอมมิวนิสต์ และผ่านการต่อสู้ในกิจกรรมทางการเมืองและการเมืองมาอย่างโชกโชน อุดมการณ์และลักษณะร่วมของกลุ่มคนเหล่านี้คือ การปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยมีหัวหน้าเป็นเจ้าหน้าที่ในฝั่งไทยและฝั่งลาว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากอเมริกาอีกทอดหนึ่ง ปุ่มหลังทางการเมืองของกลุ่มทหารรับจ้างมีความแตกต่างกัน ในที่นี้จะนำเสนอภาพชีวิตของทหารรับจ้างต่างกลุ่มชาติพันธุ์ 4 กลุ่มเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของทหารรับจ้างในเวลานั้น

ทหารจีนคณะชาติเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมรบในฐานะทหารรับจ้างกับกองทัพทหารไทย โดยมีภารกิจราชการภายในกลุ่มทหารจีนด้วยกัน และกลุ่มคนเหล่านี้อพยพมาจากจีนตอนใต้โดยใช้เส้นทางเชียงตุง บางส่วนใช้เส้นทางข้ามมาจากเวียดนามสู่ลาวและข้ามมายังฝั่งไทย การต่อรองทางการเมืองของกลุ่มทหารจีนคณะชาติเป็นการต่อรองผ่านการเจรจาระหว่างกลุ่มทหารจีนและรัฐบาลไทย

ลุงเงิน อดีตล่ามแปลภาษาจีน-ไทยระหว่างทหารจีนคณะชาติและกองทัพไทยและเป็นผู้บันทึกประวัติกองพล 93 ในประเทศไทยโดยบันทึกเป็นภาษาจีน เขาเดินทางมายังเชียงของในราวปีพ.ศ.2513 เนื่องจากได้รับคำชักชวนจากญาติผู้ใหญ่ ผู้เป็นระดับนำของกองพล 93 ในเวลานั้น กองทัพทหารไทยได้ตั้งหน่วยงานชื่อ บก.04 เพื่อกวาดล้างคอมมิวนิสต์ โดยใช้ศูนย์บัญชาการอยู่ที่เชียงของ ช่วงปีพ.ศ.2513-2517 เนื่องจากในเวลานั้นพื้นที่บริเวณเชียงของ-เวียงแก่น และเทิง เป็น

พื้นที่สีแดงที่มีการสู้รบกันอย่างเข้มข้น และกลุ่มทหารจีนญวนนานทำหน้าที่เป็น “ทหารรับจ้าง” โดยค่าตอบแทนที่รัฐบาลไทยสัญญาว่าจะมอบให้คือการโอนสัญชาติไทยและมอบที่ดินทำกินให้จำนวนหนึ่ง

“ทหารจีนไม่มีที่ไป เพราะได้หวันเป็นเมืองเล็ก ที่ดินน้อย และกลุ่มคนที่มาก็เป็น “ทหารเก่า” ซึ่งไม่มีที่ไป”

เช่นเดียวกับศึกสงครามต่าง ๆ ที่ย่อมต้องมีผู้สูญเสียชีวิต เงินไหม่วชีวิต อดีตแกนนำของกองพล 93 ผู้เป็นหัวแรงสำคัญในการบัญชาการที่กองบก.04 เป็นผู้เสนอให้จัดสร้างสุสานทหารจีนคณะชาติ (Nationalist Chinese Soldiers Cemetery) โดยบันทึกไว้ว่า อนุสรณ์แห่งนี้ ขอจารึกความดีงามของผู้ที่เสียสละชีพที่อาสาสมัครต่อรัฐบาลไทย และลงชื่อว่า กองอำนวยการเคลื่อนย้ายอดีตทจข.ผู้อพยพ (บก.04) กองบัญชาการทหารสูงสุด

ความจริงหลายชุดถูกนำเสนอแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกสงคราม จากการพูดคุยกับอดีตทหารจีนคณะชาติที่ยังคงมีชีวิตหลงเหลืออยู่อาศัยอยู่ที่บ้านผาตั้ง อำเภอเวียงแก่น และบางส่วนอยู่ที่บ้านเวียงหมอก อำเภอเชียงของ รวมถึงบรรดาลูกหลานและสมาชิกในครอบครัวของเหล่าอดีตทหารลี้ภัยสะท้อนถึงความเจ็บปวดจากสถานะของ “ทหารรับจ้าง”

ภรรยาอดีตทหารจีนญวนนานเล่าว่า สามีของเธอเป็นทหารจีนคณะชาติและเป็นหนึ่งในคณะที่เข้ามายึดดอยผาตั้งจากฝ่ายคอมมิวนิสต์จนกระทั่งได้รับชัยชนะแต่แล้วรัฐบาลไทยก็ยังไม่มอบบัตรประชาชนให้ จนกระทั่งต้องไปรบที่เขาค้อในปีพ.ศ.2524-2525 นอกจากนี้เมื่อห้าปีที่แล้วอดีตทหารจีนญวนนานผู้นี้ ซึ่งอยู่ในวัยกว่า 70 ปี ถูกจับในข้อหาที่เกี่ยวพันกับยาเสพติดและติดคุกที่เชียงรายนาน 3 ปี

น้ำเสียงของผู้เป็นภรรยา แสดงความรู้สึกเจ็บปวดที่ผู้เป็นสามีและชาวจีนญวนนานได้เสียชีวิตช่วยทหารไทยรบ แต่มักจะถูกกล่าวหาอยู่เสมอว่าเป็นผู้ค้ายาเสพติด เธอเล่าว่าเมื่อปีพ.ศ. 2513 ครอบครัวของเธออพยพมาจากจีนมาทางไซ่ง่อน – หลวงพระบาง – ห้วยทรายและข้ามมายังเชียงของในแถบบ้านหัวเวียง จากนั้นในปีพ.ศ. 2520 ได้มีการย้ายหมู่บ้านอพยพชาวจีนญวนนานที่บ้านหัวเวียงไปอยู่ยังหมู่บ้านเวียงหมอก แต่เนื่องจากเธอไม่ชอบใจพื้นที่บ้านเวียงหมอกเนื่องจากแห้งแล้งและร้อน จึงได้พาครอบครัวมาอยู่บริเวณบ้านสบสมและต่อมาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านผาตั้งในปีพ.ศ.2531 ผู้เป็นลูกสาวได้เพิ่มเติมว่า ในราวปีพ.ศ.2528 เธอได้พาผู้เป็นพ่อไปยื่นเอกสารที่สถานทูตฝรั่งเศสเพื่อขออพยพไปอยู่ในฐานะที่เคยเป็นอดีตทหารรับจ้างให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อครั้งที่เดินทางมาจากไซ่ง่อน แต่สถานทูตได้ตอบปฏิเสธเนื่องจากไม่มีงบประมาณ สำหรับความช่วยเหลือจากไต้หวันก็ขึ้นอยู่กับว่าพรรคก๊กมินตั๋งได้เป็นรัฐบาลหรือไม่ ปัจจุบันอดีตทหารจีนผู้นี้เป็นชายชราวัย 76 ปี ผู้มีร่างกายผ่ายผอม อาศัยอยู่กับภรรยาและลูกบนดอยผาตั้ง ส่วนลูกชายคนหนึ่งไปทำงานที่ไต้หวัน

แม่หลวงกันหา ใจรักบ้านนา ภรรยาของอดีตทหารจีนคณะชาติ และปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านเวียงหมอก ชุมชนชาวจีนฮ่อแห่งเดียวของขยายความว่า ลูกของทหารจีนคณะชาติจะได้รับสิทธิพิเศษเดินทางเข้าออกและไปอยู่ที่ใดวันได้ ดังนั้นลูกของกลุ่มทหารจีนคณะชาติจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่บ้านเวียงหมอกจึงเดินทางไปทำงานที่ใดวัน

ทหารรับจ้างชาวลื้อ ชาวลื้อจำนวนหนึ่งในแถบบ้านหาดบ้ายและบ้านห้วยเม็งเป็นอดีตทหารรับจ้างของสหรัฐอเมริกาในช่วงปลายทศวรรษ 2500 พ่อบุญเป็นชาวลื้อที่เกิดที่เมืองแวน ในเขตประเทศจีน ราวปีพ.ศ.2501 เขาได้อพยพหนีคอมมิวนิสต์จากเมืองแวนมาอยู่ที่เมืองเงินในเขตประเทศลาวประมาณ 3 ปี จากนั้นราวปีพ.ศ.2505 ได้อพยพมาอาศัยกับพ่อบุญธรรมที่หมู่บ้านลื้อศรีดอนไชยและต่อมาอพยพมาอยู่บ้านห้วยเม็งในเขตอำเภอเชียงของ ในราวปี 2507 ได้มีสมัครพรรคพวกชักชวนไปเป็นทหารรับจ้างอเมริกาในฐานะผู้บังคับกองร้อย พ่อบุญจึงได้เดินทางกลับไปที่ลาวโดยได้รับการจัดการการข่าวที่บ้านน้ำหยู่ในเขตลาว ระหว่างการทำงานพ่อบุญมีหัวหน้าชื่อ 'คำแสน'

"เวลานั้น 'คำแสน' เป็นหัวหน้า พ่อทำงานขึ้นอยู่กัยเขา คำแสนเป็นชาวมุ เป้าหมายตอนนั้นคือ ต้องการเอาประเทศลาวคืนมาจากเจ้าสุภานุวงศ์"

สถานะของพ่อบุญคือทหารรับจ้างอเมริกา โดยมีหัวหน้าเป็นชาวมุชื่อคำแสน พ่อบุญจำได้ว่า ก่อนหน้าที่จะถูกส่งตัวไปทำหน้าที่การข่าวที่บ้านน้ำหยู่ เขาได้ถูกส่งตัวไปอบรมที่พิษณุโลกเป็นเวลาหลายเดือน คำบอกเล่าของพ่อบุญตรงกับสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2500 – 2520 ที่ทหารไทยมีส่วนช่วยสนับสนุนกองกำลังฝ่ายขวาในการสู้รบกับคอมมิวนิสต์ ทหารที่เป็นลูกน้องของคำแสนมีทั้งชาวลื้อและชาวมุ ส่วนชาวย่านนั้นพ่อบุญจำได้ว่ามีหัวหน้ากลุ่มคือ เจ้าใหม่และเจ้าหล้า

ในราวปีพ.ศ.2518 พ่อบุญได้อพยพครอบครัวคือภรรยาและลูกจากเมืองเงินในฝั่งลาวมาอาศัยยังหมู่บ้านห้วยเม็ง ในปีพ.ศ.2547 พ่อบุญถือหนังสือต่างด้าว ขณะที่ลูก ๆ ของเขา ถือบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง และมีตราประทับสีแดงว่า "ไม่ใช่ชาวเขา"

ทหารรับจ้างชาวมุ ขณะที่ชาวลื้ออย่างพ่อบุญมีหัวหน้าชื่อ คำแสนเป็นชาวมุ พ่อถ้วนชาวมุวัย 65 ปี ก็มีหัวหน้าคนเดียวกันคือคำแสน แต่รายละเอียดในการเข้าร่วมในฐานะของทหารรับจ้างแตกต่างกันไป

ชาวมุจำนวนหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในฝั่งลาว และเคยเป็นทหารรับจ้างให้แก่ฝรั่งเศส ก่อนที่ฝรั่งเศสจะพ่ายแพ้ที่ด่านเดียนเบียนฟูในพ.ศ.2497 พ่อถ้วนชาวมุเล่าว่า เขาเคยรับจ้างเป็นทหารให้แก่ฝรั่งเศสในแถบเมืองห้วยทรายเป็นเวลาเกือบหนึ่งปี ก่อนหน้าที่ฝรั่งเศสจะถอนจากเมืองห้วยทรายไปป้องกันฐานกำลังที่เดียนเบียนฟู

“ทหารฝรั่งเศสเขาก็ถามว่า ใครจะไปรบที่เตียนเบียนฟูบ้าง ถ้าลาวทิ้งไม่ไปรบก็กลับบ้านไปได้”

ลาวทิ้งที่ว่าก็คือทหารรับจ้างชาวขมุ พ่อด้วนยังจำได้ดีว่า การเป็นทหารรับจ้างฝรั่งเศสในเวลานั้นได้รับเงินเดือนสูงถึง 18 เงินหมั้นใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากทีเดียวสำหรับระดับพลทหาร

ในราวต้นทศวรรษ 2510 คอมมิวนิสต์เข้ามา “รุกรานประเพณี” ความหมายของการรุกรานประเพณี พ่อเผ่ายกตัวอย่างว่า ประเพณีฆ่าควายของชาวขมุจะมีการนำหัวควายมาแขวนไว้หน้าบ้านเพื่อเป็นเครื่องหมายในการคุ้มครอง แต่ได้ถูกอำนาจทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ามากระชากทิ้ง รวมทั้งหิ้งผีที่เป็นความเชื่อก็ถูกทำลายไป ส่งผลให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับถือผีล้มเจ็บถึงตายไม่น้อย ด้วยเหตุนี้จึงต้องจับปืนลุกขึ้นสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์

พ่อเผ่าชาวขมุ ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มทหารลาวฝ่ายขวา¹ ในวัยราว 30 ปีเศษในขณะนั้นเป็นทหารรับจ้างของอเมริกา ภายใต้ความร่วมมือระหว่าง “หัวหน้าทหารขมุ” และ “หัวหน้าทหารชาวไทย” พ่อเผ่าได้มีโอกาสรู้จักกับ “หัวหน้า” ซึ่งเป็นทหารไทยรับจ้างคนหนึ่ง บริเวณบ้านน้ำห้วยในฝั่งลาว และหัวหน้าผู้นี้ได้มีส่วนเกื้อกูลสถานะการดำรงของชาวขมุผู้เป็น “อดีตทหารรับจ้าง” ให้ได้อาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตอำเภอเชียงของมาจนถึงทุกวันนี้

หลังจากที่ภารกิจในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในลาวหมดลง กลุ่มทหารลาวรับจ้างฝ่ายขวาเหล่านี้ได้กลายบทบาทมารับจ้างทหารไทยเพื่อคุ้มครองการสร้างทางสายความมั่นคงริมชายแดน รวมทั้งเป็นทหารรับจ้างไปปราบปรามคอมมิวนิสต์ในฝั่งไทยและการทำสงครามกับลาวในบริเวณเขาค้อจนกระทั่งถึงปีพ.ศ.2525

“ถนนสายชายแดนตั้งแต่พิษณุโลก แถบคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เรื่อยมา จนถึงถนนชายแดนที่อำเภอเวียงแก่น พวกผมนี่แหละไปเป็นทหารคุ้มกันการสร้างทาง” พ่อด้วนรำลึกถึงภารกิจที่เขาได้รับมอบหมายภายหลังจากที่มาตั้งรกรากในฝั่งไทยแล้ว

อาจกล่าวได้ว่า พ่อด้วนชาวขมุและสมาชิกจำนวนหนึ่งใช้เวลากว่า 30 ปีในการปฏิบัติพันธกิจโดยมีเมืองเชียงของเป็นศูนย์บัญชาการอย่างไม่เปิดเผย ในยุคสมัยที่พรมแดนทางอุดมการณ์ทางการเมืองมีความเข้มข้น สถานะความเป็นพลเมืองอาจไม่จำเป็นต้องได้รับการบ่งชี้อย่างชัดเจนนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออยู่ภายใต้อัตลักษณ์ทางการเมืองในฐานะ “ทหารรับจ้าง” ที่มี “หัวหน้า” หรือ “นาย” ที่มีอำนาจสูงขึ้นคุ้มครองอยู่

ต่อมาเมื่อพรมแดนของอุดมการณ์ทางการเมืองคลายความเข้มข้นลง อัตลักษณ์ของความ

¹ กลุ่มทหารฝ่ายขวาซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในลาวแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ทหารลาวฝ่ายขวา ทหารแนวรับจ้าง (วังเปาและคณะ) ทหารไทยรับจ้างในลาว ทหารเวียดนามในลาว และทหารอเมริกัน (สุวิทย์.2543: 379)

ที่พวกเขาต้องตั้งรกรากถาวรอยู่ในอาณาบริเวณของประเทศไทย แต่เนื่องจากความหลากหลายของอำนาจรัฐในระดับปฏิบัติการ ซึ่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบแตกต่างกัน ตลอดจนพันธกิจลับที่ชาวบ้านซึ่งเป็น “อดีตทหารรับจ้าง” จำนวนหนึ่งได้รับมอบหมายไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้สถานะใด ๆ ในการแสดงตัวตนได้ กลุ่มอดีตทหารรับจ้าง ไม่ว่าจะเป็นชาวลื้อ ชาวขมุ จำนวนหนึ่งจึงจำเป็นต้องยอมรับการถือ “บัตรประจำตัวประชาชนบนพื้นที่สูง” หรือ “หนังสือต่างดาว” เพื่อแสดงตัวตนในรัฐชาติไทย สำหรับกรณีของพ่อเฒ่าชาวขมุปัจจุบันถือหนังสือต่างดาวอาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตอำเภอเชียงของ

อาจกล่าวได้ว่า เงื่อนไขการอพยพของชาวขมุจากหลวงน้ำทาเข้าสู่อำเภอเชียงของ เนื่องจากการปราบปรามของคอมมิวนิสต์ ในราวปีพ.ศ.2505 หลวงน้ำทาถูกคอมมิวนิสต์ตีแตก² จากนั้นอีกราว 2-3 ปี ชาวขมุจำนวนหนึ่งได้หนีเข้ามายังบริเวณบ้านห้วยเวียง อำเภอเชียงของ ขณะนั้นมีสนามบินของสหรัฐอเมริกาอยู่บริเวณบ้านห้วยเวียง (ปัจจุบันเป็นที่ทิ้งขยะ อยู่บริเวณทางเข้าบ้านทุ่งพัฒนา)

เวลานั้นชาวขมุราว 200-300 คน ได้อพยพเข้ามาในฝั่งไทยในฐานะของทหารรับจ้างอเมริกา โดยมีที่รองรับคือบ้านห้วยตุ้ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นศูนย์อพยพที่รองรับชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ที่หนีคอมมิวนิสต์เข้ามาฝั่งไทย ที่ศูนย์แห่งนี้ประกอบด้วยชาวม้ง ชาวเย้า ชาวขมุ ชาวลื้อ และกลุ่มอื่น ๆ ที่หนีมาจากฝั่งลาว ผู้คนที่มาอาศัยอยู่ในศูนย์อพยพส่วนใหญ่รอการเดินทางไปยังประเทศที่สาม ขณะที่บางกลุ่มได้ถูกเรียกตัวกลับไปสู้กับคอมมิวนิสต์ในฝั่งลาว ดังเช่นในกรณีของพ่อชาวขมุผู้นี้

“หัวหน้าขมุได้พากลับไปสู่ที่เมืองลาว ไปถึงชายแดนจีน”

การกลับเข้าไปยังฝั่งลาวในฐานะของทหารที่อยู่ในความดูแลของไทยและอเมริกาเพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ในที่สุดก็พ่ายแพ้ เนื่องจากชาวบ้านที่เป็นสายในการส่งข่าวส่งน้ำให้กับบรรดาทหารป่าเหล่านี้ถูกฝ่ายคอมมิวนิสต์จับตัวไปสังฆนาจนหมดสิ้น พวกเขาจึงจำเป็นต้องเดินทางกลับมายังฝั่งบ้านห้วยตุ้ในฝั่งไทย

ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 – 2520 นั้น นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่พรมแดนของความแตกต่างทางอุดมการณ์มีความเข้มข้นเห็นอกความเป็นชาติพันธุ์ ดังที่พ่อเฒ่าชาวขมุและชาวม้งพูดตรงกันว่า เป็นยุคที่ “ขมุต่อสู้กับขมุ ม้งสู้กับม้ง” เนื่องจากกลุ่มคนที่อยู่ในฐานะผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ก็ล้วนแล้วแต่เป็นชาวม้ง ชาวเย้า ชาวขมุด้วยกันทั้งสิ้น

² พื้นที่เขตปลดปล่อยในลาวเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน ในช่วงปีพ.ศ.2497 มีพื้นที่เขตปลดปล่อย บริเวณชายแดนลาว-เวียดนาม ได้แก่แขวงพงสาลี แขวงจำปาสัก แขวงอัตตะปือ แขวงเชียงขวาง ต่อมาในปีพ.ศ.2505 มีพื้นที่เพิ่มเติมแก่ แขวงอุดมชัยและแขวงหลวงน้ำทา ในปีพ.ศ.2518 พื้นที่ปลดปล่อยครอบคลุมส่วนที่เหลือทั้งประเทศ ได้แก่ แขวงจำปาศักดิ์ แขวงหลวงพระบาง สุวรรณเขต ชัยบุรี คำม่วน และเวียงจันทน์ (สุวิทย์, 2543: 388)

ทหารรับจ้างชาวม้ง พ่อเฒ่าเลาเยี่ย เป็นอดีตทหารรับจ้างชาวม้ง ปัจจุบันอายุ 76 ปี เกิดบริเวณดอยยาว ซึ่งอยู่ในเขตตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน เมื่อเขาอายุได้ 9 ปี ได้ย้ายไปทำไร่ที่บ้านปากทา ในฝั่งลาวเป็นเวลา 6 ปี บริเวณปากทา เป็นพื้นที่ทำกินที่พ่อแม่ของเขาเคยอยู่อาศัยมาก่อน บริเวณดอยยาวมีกลุ่มคนอาศัยอยู่หลายกลุ่ม ทั้งที่เป็น ชาวม้ง ชาวเย้า และชาวจีนฮ่อ จนกระทั่งราวต้นทศวรรษ 2500 พ่อเฒ่าเลาเยี่ยได้อพยพจากดอยยาวมาทำกินบริเวณดอยหลวงเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ เนื่องจากที่ดอยยาวเริ่มมีผู้คนทำกินหนาแน่นขึ้น

พ่อเฒ่าเลาเยี่ยทำกินอยู่บริเวณดอยหลวงราว 7 ปี สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เริ่มมีการแพร่กระจายของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ การชุมนำกำลังใจดีกันเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา พ่อเฒ่าเลาเยี่ยและชาวม้งจำนวนหนึ่งได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมรบกับทหารไทยเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์โดยมีกองกำลังสำคัญในเวลานั้นได้แก่คณะทหารจีนขุนนาง

“พวกคอมมิวนิสต์ก็มีทั้งม้งก็มี ขมุก็มี แต่เราไปช่วยหมู่บ้าน ร่วมกับทหารไทย เราอยู่กับเจ้านายใหญ่ ๆ เพราะพ่อเฒ่าเป็นคนไทย”

การอพยพจากดอยหลวงมายังดอยป่าคา ส่วนหนึ่งเนื่องจากเหตุผลในการต่อสู้กับกลุ่มคอมมิวนิสต์ และที่สุดก็แพ้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงได้รวมกลุ่มมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณหมู่บ้านทุ่งน่าน้อยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

พ่อเฒ่าเลาเยี่ยยังจำได้ดีว่า ห่างจากหมู่บ้านทุ่งน่าน้อยราว 5 กิโลเมตร เคยเป็นสนามบินที่นายพลวังเปามาลงเครื่องบินและพ่อเฒ่าได้มีโอกาสพบนายพลวังเปาที่นั่น เวลานั้นเป็นช่วงแห่งยุคสมัยเช่นเดียวกับพ่อถ้วนชาวขมุกล่าวถึงนั่นคือ เป็นช่วงที่ขมุสู้กับขมุ ม้งสู้กับม้ง ตัวพ่อเฒ่าเลาเยี่ยคิดเสมอว่าตนเองเป็นชาวม้งที่อยู่ฝ่ายทหารไทยช่วยขับไล่คอมมิวนิสต์ ซึ่งฝ่ายตรงข้ามบางครั้งก็เป็นชาวม้งเช่นกัน

พ่อเฒ่าเป็นคนแรกที่พาสมาชิกพรรคพวกมาอยู่บ้านทุ่งน่าน้อยราวปีพ.ศ.2512 และขยายบ้านเรือนมาเป็นหมู่บ้านชาวม้งในปัจจุบัน

กลุ่มคนท้องถิ่นในเชียงของ

ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนในหลายกลุ่มต่างต้องพิสูจน์ตนเองในฐานะของทหารรับจ้างเพื่อช่วยรัฐบาลไทยปราบปรามคอมมิวนิสต์ดังเช่นตัวอย่างชีวิตของพ่อบุญชาวลือ พ่อถ้วนชาวขมุ พ่อเฒ่าเลาเยี่ยชาวม้ง ตลอดจนทหารจีนคณะชาติอีกจำนวนไม่น้อย ในอีกด้านหนึ่งผู้คนหลายกลุ่มไม่ได้เกี่ยวข้องกับสงครามคอมมิวนิสต์โดยตรง ในช่วงเวลาเดียวกันกลุ่มคนเหล่านี้ได้ขยับขยายที่ดินทำกินและสะสมทุนทางเศรษฐกิจและมีส่วนในการปรับเปลี่ยนสถานะในยุคปัจจุบัน